

OPINNÄYTETYÖ

Tulkkauksen tallentaminen ja tekijänoikeudet

Kartoitus tulkkauksen tallentamisen käytännöistä ja tulkkauksen tekijänoikeuksista

Lotta Ahonen

Tulkki (AMK), viittomakielen tulkkaus

240 op

5/2023

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkki (AMK), viittomakielen tulkkaus

Tekijät: Lotta Ahonen

Opinnäytetyön nimi: Tulkkauksen tallentaminen ja tekijänoikeudet – Kartoitus tulkkauksen tallentamisen käytännöistä ja tulkkauksen tekijänoikeuksista

Sivumäärä: 53 ja 11 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Outi Kuvaja

Työn tilaaja(t): Kieliasiantuntijat ry

Opinnäytetyön aihe syntyi tarpeesta saada tietoa tulkkauksen tallentamisen käytännöistä organisaatioissa sekä tekijänoikeuksista eri maissa. Tietoa tarvitsi Kieliasiantuntijat ry:n koorama tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtiva työryhmä. Työryhmän tavoitteena on tehdä tulkkauslalle suositus tai ohjeistus tulkkauksen tallentamiseen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli etsiä opinnäytetyöprosessin aikana valikoitujen ulkomaalaisten tahojen käytäntöjä tulkkauksen tallentamisesta sekä eri maiden tekijänoikeuksista tulkkaukseen liittyen. Lisäksi opinnäytetyössä pyrittiin selvittämään yllä esitellyn työryhmän mielipiteitä kerätyistä materiaaleista.

Opinnäytetyön kahteen tutkimuskysymykseen etsittiin vastauksia dokumenttianalyysin ja ryhmäteemahaastattelun avulla. Dokumenttianalyysiin kerättiin materiaalia erilaisista tulkkausalan asiakirjoista sekä sähköpostikyselyn avulla. Kyselyyn vastasivat Pohjoismaiden ministerineuvosto, The Danish Association of Certified Translators and Interpreters (DACTI), National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI), Association Internationale des Interprètes de Conférence (AIIC), Tukholman yliopisto ja tanskalainen konferenssitulkkauskkeja välittävä yritys Tolkesekretariatet. Ryhmäteemahaastatteluun osallistui tulkkauksen tallentamista pohtivan työryhmän viisi jäsentä.

Menetelmien avulla saatiin kerättyä tutkimuskysymyksiin liittyvää tietoa. Toiveissa ollutta lainsäädäntötasoa tietoa ei löytynyt. Tulosten perusteella tulkkauksen käytännöt vaihtelivat eri organisaatioissa. Tekijänoikeuskysymykseen ei löytynyt yhtenäistä vastausta. Maissa, joista vastauksia saatiin, ei ollut pohdittu asiaa juurikaan pidemmälle kuin Suomessa.

Työn tilaaja sekä tulkkausala hyötyvät opinnäytetyöstä. Tilaaja ja tulkkauksen tallentamista pohtiva työryhmä saavat materiaalia ja pohjatietoa työskentelyään varten. Tulkkausala hyötyy työstä välillisesti, kun työryhmä saattaa tavoitteensa valmiiksi ja julkaisee suosituksensa. Suosituksen myötä tulkkauksen tallentamisen käytännöt yhtenäistyvät.

Asiasanat: tulkkaus, tallennettu tulkkaus, saavutettavuus, tekijänoikeus, lähioikeudet

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Name of the Degree Programme

Author: Lotta Ahonen

Title: Copyright and recording of interpreting – A survey of the practices of recorded interpretations and interpretation copyrights in different countries.

Number of Pages: 53 and 11 attachment pages

Supervisor: Outi Kuvaja

Commissioned by: Kieliasiantuntijat ry

The need for the thesis arose from need of information on the practices of recording interpretation in organisations and copyright in different countries. The knowledge was needed by a working group, collected by Kieliasiantuntijat ry, whose purpose is to consider recorded interpreting in Finland. The aim of the working group is to make a recommendation or guidance to Finnish interpreting industry for recorded interpretations.

The purpose of the thesis was to search for the practices of Finnish and foreign authorities selected during the thesis process in the recording of interpretation and the copyrights of different countries in the field of interpretation. In addition, the thesis sought to study the views of the working group presented above on the materials collected during the thesis process.

The two research questions in the thesis were searched for answers through documentary analysis and a group theme interview. Document analysis collected material from various interpreting documents and e-mail questionnaires. The questionnaire was answered by the Nordic Council of Ministers, the Danish Association of Certified Translators and Interpreters (DACTI), the National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI), the Association Internationale des Interprètes de Conférence (AIIC), Stockholm University and the Danish company called Tolkesekretariatet, which relays conference interpreters. Five members of the Interpreting Working Group participated in the group theme interview.

The methods were used to find information on research issues. No legislative level information was found. Based on the found, interpretation practices varied from one organisation to another. There was no uniform answer to the question of copyright. The countries where the information was received, hadn't thought about the subject of interpreting, recording and copyright any more than Finland had.

The work subscriber and the interpretation industry has benefitted from this thesis. The subscriber and the interpreting working group received material and basic information for their work. The whole profession of interpreters will benefit indirectly from the work when the working group completes its objectives and publishes its recommendation, thus harmonising the practice of recorded interpretations.

Keywords: interpretation, recorded interpreting, accessibility, copyright, related right

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET	8
3	TULKKAUS JA SAAVUTETTAVUUS	11
	3.1 Viittomakielen tulkki	11
	3.2 Tulkkaus.....	11
	3.3 Etätulkkaus.....	12
	3.4 Tulkkaus ja käänös.....	14
	3.5 Tulkkauksen tallentaminen	14
	3.6 Saavutettavuus	16
4	TEOKSIIN LIITTYVÄT OIKEUDET	19
	4.1 Immateriaalioikeus.....	19
	4.2 Tekijänoikeus.....	19
	4.2.1 Taloudelliset oikeudet.....	20
	4.2.2 Moraaliset oikeudet	21
	4.2.3 Muunnelma.....	22
	4.2.4 Julkistaminen ja julkaiseminen sekä tekijänoikeuksia vailla olevat kohteet	23
	4.2.5 Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi.....	24
	4.3 Lähioikeudet	25
	4.3.1 Esittävä taiteilija	25
	4.4 Teos ja teoskynnys.....	26
	4.5 Yleissopimukset.....	28

5	TOTEUTUS	31
	5.1 Tutkimusmenetelmät	31
	5.2 Aineiston keruu ja kuvaus.....	32
6	TULOKSET	35
	6.1 Tulkkauksen tallentamisen käytännöt.....	35
	6.2 Tulkkauksen tekijänoikeudet	38
	6.3 Toimintatapojen sovellettavuus Suomessa	40
7	POHDINTA.....	44
	7.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin	44
	7.2 Yleistettävyys, eettisyys ja luotettavuus	46
	7.3 Jatkotutkimusaiheita	46
	LÄHTEET	48
	LIITTEET	54
	Liite 1: Dokumenttianalyysin materiaalidiat.....	54
	Liite 2: Sähköpostikysely.....	61
	Liite 3: Agreement on Working Conditions and the Pecunary Regime for Auxiliary Conference Interpreters1 (ACIs) Recruited by the Institutions of the European Union..	63
	Liite 4: Glossary, Copyright.....	63
	Liite 5: Memorandum concerning the use of recordings of interpretation at conferences 63	
	Liite 6: Ramavtal för tolkuppdrag.....	64

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on kerätä tietoa tulkkauksen tallentamisen käytännöistä ja tekijänoikeuksista. Tietoa kerätään Kieliasiantuntijat ry:n kokoamalle tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivalle työryhmälle. Työryhmässä on mukana Kieliasiantuntijat ry, Suomen Kirjoitustulkit ry, Suomen puhevammaisten tulkit ry, Tulkkauspalvelun tuottajat Tupa ry, Kuurojen liitto, Suomen Kuurosokeat ry, Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Humanistinen ammattikorkeakoulu (Gorschelnik 2022).

Työryhmä perustettiin toukokuussa 2022 Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmässä. Tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä on viittomakielen tulkkeja ja kirjoitustulkkeja edustavien järjestöjen sekä tulkkausta käyttäviä asiakkaita edustavien järjestöjen vapaamuotoinen yhteistyöfoorumi. Yhteistyöryhmään kuuluvat Kuurojen liitto, Kuuloliitto ry, Suomen kirjoitustulkit ry, Suomen Kuurosokeat ry, Kuulovammaisten lasten vanhempien liitto ry, Kuurojen palvelusäätiö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Humanistinen ammattikorkeakoulu, Viittomakielialan Tulkkauspalvelun Tuottajat ry, Svenska hörsselförbundet rf ja Suomen puhevammaisten tulkit ry. Aloitteen tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivasta työryhmästä teki Kieliasiantuntijat ry.

Tulkkausalalla on nähty tarpeelliseksi yhteisten pelisääntöjen sopiminen tallennettavissa tulkkauksilanteisissa. Tarpeen taustalla olivat huoli luvattomasta tallentamisesta, tulkkeen tallentamisesta ilman tulkille ilmoittamista, tallentamisesta ilman tallennekorvausta ja tallenteista ilman jälkikäteen tehtyä tulkkeen tarkastamista. Tulkkausalan toimijat ovat havainneet, että tulkkauksen tallentamista saatettaan hyödyntää keinona tuottaa videotallenteista saavutettavia, mikä ei kuitenkaan ole tulkkauksen tarkoitus. Työryhmällä on tarve selvittää mahdollisia tulkkauksen tallentamiseen liittyviä tekijänoikeusasioita, mihin tämä työ vastaa. (Gorschelnik 2023)

Opinnäytetyön tilaaja on tulkkaus- ja käänösalan ammattijärjestö Kieliasiantuntijat ry. Työn tavoitteena on kartoittaa tulkkauksen tallentamisen käytäntöjä eri organisaatioissa ja mahdollisista tekijänoikeuksista eri maissa. Kerätyt tiedot esitellään työryhmälle. Työryhmältä kysytään ajatuksia löydöksistä ja löydösten mahdollisesta soveltuvuudesta Suomeen. Näiden tietojen toivotaan auttavan tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän jatkotyöskentelyä.

Opinnäytetyön teemoja ovat tulkkaus, tulkkauksen tallentaminen, saavutettavuus, tekijänoikeus ja lähioikeudet. Tietoa kerätään kahden tutkimuskysymyksen avulla, jotka esitellään luvun

2 alussa. Tutkimuskysymyksiin vastausten löytämiseksi tutkimusmenetelmänä käytetään dokumenttianalyysiä ja ryhmäteemahaastattelua.

2 TYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tietoperustan aiheita, tulkkausta ja saavutettavuutta sekä teoksiin liittyviä oikeuksia, käsitellään opinnäytetyön tietoperustassa luvuissa kolme ja neljä. Opinnäytetyössä tulkkauksen tallentamisella tarkoitetaan äänittämistä, valokuvaamista, videokuvaamista ja testitiedoston tallentamista. Tulkkauksella tarkoitetaan tutkimuskysymyksissä kaikenlaista tulkkausta – puhuttujen ja viitottujen kielten tulkkausta, kirjoitustulkkausta ja puhevammaisten tulkkausta. Opinnäytetyön tutkii seuraavia kysymyksiä:

1. Mitä tulkkauksen tallentamisesta ja tulkkauksen tallenteiden tekijänoikeuksista on säädetty Suomessa ja eri maissa?
2. Olisiko Tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän mielestä löydetty säädökset tai toimintatavat sovellettavissa Suomessa?

Opinnäytetyön tarve on lähtöisin työelämästä. Lisäksi Jokelaisen (2011) ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyössä ehdotettiin jatkotutkimusaiheeksi tulkkauksen tekijänoikeuksien tarkempaa selvitystä. Covid-19-pandemiasta johtuneet rajoitukset ja Suomen sulkeutuminen pakotti monet alat etätöihin, jolloin myös etätulkkauksen määrä lisääntyi. Pandemiaa ennen suurin osa viittomakielentulkkauksesta oli lähitulkkausta. Kela salli tulkkauspalvelua tuottaville sopimus Kumppaneilleen mahdollisuuden etätulkkaukseen Covid-19-pandemian alettua maaliskuusta 2020 alkaen (Kela 2020). Etätulkkaukseen siirtyminen kasvatti tulkkauksen tallentamisen yleisyyttä (Loikkanen, Pietilä & Karhu 2022), minkä takia tulkkauksen tallentamisen käytäntöjen pohtiminen on noussut ajankohtaiseksi aiheeksi.

Opinnäytetyön tavoitteena on saada käsitystä tulkkauksen tallentamisen tekijänoikeuksista eri maissa tai vaihtoehtoisesti organisaatioiden tulkkauksen tallentamisen käytännöistä. Kerätyt tiedot esitellään tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivalle työryhmälle. Esittelyn yhteydessä kerään työryhmän ajatuksia löydöksistä ja niiden mahdollisesta soveltuvuudesta Suomeen. Näiden tietojen toivotaan auttavan tulkkauksen tallentamista pohtivan työryhmän jatko-työskentelyä. Työryhmän tavoitteena on laatia Suomeen suositus tai ohjeistus tulkkauksen tallentamisesta, jotta tulkkausalalla toimittaisiin tallennusten suhteen yhteisten pelisääntöjen mukaan. Opinnäytetyö saattaa herätellä tulkkeja ajamaan ja selvittämään tulkkaukseen liittyviä oikeuksiaan.

Tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtiva työryhmä teetti loppuvuodesta 2022 tulkkauksen tallentaminen tulkkaukspalvelun tuottajille -kyselyn opiskelijatyönä. Kyselyyn vastanneista 57 % (n=123) kertoi, että tulkkauksen tallentaminen on lisääntynyt vuoden 2020 eli Covid-19-pandemian alkamisen jälkeen. Lähes puolet kyselyyn vastanneista tulkeista (46 %) suhtautui kyselyssä tulkkauksen tallentamiseen negatiivisesti. Vastaajat perustelivat negatiivista suhtautumistaan sillä, että tulkkkaus on hetkessä syntyvä tuotos eikä käänös. Muita syitä olivat esimerkiksi aikaisemmat kokemukset luvattomasta tallentamisesta, viime hetkessä tallentamisesta ilmoittaminen ja valmistautumismateriaalien puuttuminen materiaalin pyytämisestä huolimatta. Vain 10 % suhtautui tulkkauksen tallentamiseen positiivisesti. Loput eivät osanneet sanoa tai olivat tallentamisen suhteen neutraaleja. Kolmasosa vastanneista (33 %) oli tietoinen, että heidän tulkkaustaan oli tallennettu ilman lupaa. 84 % vastanneista kertoi, että tallentamista tapahtuu harvemmin kuin kerran kuukaudessa. (Loikkanen ym. 2022.)

Tutkimuskysymyksen ”eri mailla” tarkoitetaan Tanskaa, Australiaa ja Suomea sekä muutamaa luvussa viisi esiteltyä kansainvälistä toimielintä. Ilmaisua ”eri maat” käytetään, sillä materiaalin löytäminen ja yhteydenottaminen tulkkaukseen henkilöihin osoittautui hankalaksi, minkä takia tietoa kerättiin useammasta eri maasta ja organisaatiosta. Ensisijainen tavoite oli perehtyä Kieliasiantuntijat ry:n ehdotuksesta erityisesti Norjan, Kanadan ja Saksan tulkkauksen tallentamisen käytäntöihin ja tekijänoikeuksiin. Tavoite ei kuitenkaan toteutunut, sillä tutkimusaineiston löytäminen oli hankalaa. Kyseisten maiden järjestöihin tai organisaatioihin oli hankalaa saada yhteyttä. Myös kielitaitoni rajallisuus vaikutti lopullisten maiden valintaa.

Opinnäytetyön tilaaja, Kieliasiantuntijat ry, on poliittisesti sitoutumaton valtakunnallinen ammattijärjestö. Kieliasiantuntijat ry on Akavan Erityisalojen jäsenjärjestö. Yhdistys on lisäksi usean kansainvälisten kielialan järjestön jäsen. Kieliasiantuntijat ry perustettiin vuonna 2019 Käännösalan asiantuntijat KAJ ry:n ja Suomen viittomakielen tulkit ry:n yhdistyttyä. Kieliasiantuntijat ry:n jäsenet työskentelevät muun muassa tulkkeina, kääntäjiä, kielenhuoltajina ja käännöskoordinoijina. Yhdistyksen tarkoitus on parantaa kieliasiantuntijoiden työelämää ajamalla kielipalvelualan kehitystä, tukemalla kieliasiantuntijoita tekemään reiluja paikallisia sopimuksia, huolehtimaan eduistaan ja jaksamisestaan. (Kieliasiantuntijat 2023a.)

Parkkisen ja Saremaan (2014) opinnäytetyössä on käsitelty tekijänoikeuksia käännöksen yhteydessä. Jokelaisen (2011) ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö on sivunnut myös tekijänoikeusaihetta tulkkauksen tallenteisiin liittyen. Lähdekirjallisuutena tässä opin-

näytetyössä on käytetty lakitekstejä selityksineen, tulkkausta käyttävien toimielinten asiakirjoja, viittomakielen tulkkaukseen liittyviä aineistoja sekä yleisesti tulkkausalasta löytyvää materiaalia.

3 TULKKAUS JA SAAVUTETTAVUUS

3.1 Viittomakielen tulkki

Sana tulkki, englanniksi ”interpreter”, johtuu latinan kielen sanasta. Sana tarkoittaa henkilöä, joka selittää asian tarkoituksen heille, joiden on vaikea ymmärtää asian tarkoitusta. Tulkkia ja tulkkausta tarvitaan, kun kommunikointia vaikeuttavia kielimuureja esiintyy ihmisten välisissä kanssakäymisissä. (Napier, McKee & Goswell 2010, 2.)

Viittomakielentulkki tulkaa viitotun ja puhutun kielen eli auditiivisen ja visuaalisen kielen tai kahden viitotun eli visuaalisen kielen välillä (Napier ym. 2010, 3–4). Suomessa kielet ovat yleensä suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, puhuttu suomen kieli tai puhuttu ruotsin kieli. Puhuttujen kielten tulkit tulkkavat puolestaan auditiivisten kielten välillä. Viittomakielen tulkit työskentelevät kuurojen asiakkaiden koko elämänsä ajan: opiskelun alusta korkeakouluopintoihin ja työelämään asti sekä monenlaisissa elämään kuuluvissa tilanteissa, syntymästä kuolemaan asti. (Napier ym. 2010, 3–4.)

Suomessa viittomakielen tulkit noudattavat asioimistulkin ammattieettistä säännöstöä, jossa ohjeistetaan muun muassa tulkin puolueettomuuteen ja salassapitovelvoitteeseen. Ammattieettisten ohjeiden mukaan tulkki ei saa jättää tulkatessa mitään pois eikä lisätä tulkkaukseen mitään. Tulkin on valmistauduttava tulkkaustoimeksiantoihin ja olla käyttämättä hyödykseen toimeksiantoilla tietoonsa tulleita asioita. (Kieliasiantuntijat, 2021.)

3.2 Tulkkaus

Tulkkaus on puolueetonta ja neutraalia kieleltä toiselle viestin välittämistä (Kieliasiantuntijat 2023b). Tulkkaustilanteen osapuolia ovat yleensä tulkki ja vähintään kaksi viestintätilanteen osapuolta, joilla ei ole yhteistä kieltä (Kela 2023 a). Suomessa kuulovammaisille, kuulonäkövammaisille tai puhevammaisille henkilöille tarjottavan tulkkauspalvelun tarkoituksena on edistää yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä toimimisen mahdollisuutta (Kela 2023b). Tulkkauksen lopputulosta voidaan kutsua tulkkeeksi (Tieteen termipankki 2023a).

Tulkkaus tapahtuu hetkessä. Euroopan Unioni käyttää AIIC:n määritelmää tulkkauksesta, jonka mukaan tulkkaus on tapa välittää viesti kielestä toiseen henkilöille, jotka eivät muuten ymmärtäisi lähtökielistä merkitystä (Euroopan Unioni 2023). Tulkkaus voi olla konsekutiivitulkkausta

tai simultaanitulkkausta. Konsekutiivitulkkauksessa eli peräkkäistulkkauksessa tulkki tekee puhujan puhuessa muistiinpanoja ja tulkkaa puhujan pitäessä taukoa puheesta. Aikaa on varattava kaksinkertaisesti normaaliin tilanteeseen nähden (SKTL 2023a). Simultaanitulkkauksessa tulkki kuuntelee ja tulkkaa tekstiä samanaikaisesti lähdekieleltä kohdekielelle (AIIC 2023). Simultaanitulkkausta käytetään viittomakielentulkkauksessa suurimmassa osassa tilanteita.

Tulkkaus voidaan jakaa myös muun muassa asioimistulkkaukseen, konferenssitulkkaukseen, oikeustulkkaukseen ja opiskelutulkkaukseen. Asioimistulkaustilanteista ei yleensä tiedetä etukäteen tarkkaa sisältöä, vaan tulkattava kieli on spontaania ja tilanne saattaa olla asiakkaiden osalta henkilökohtainen, esimerkiksi terveydenhuoltoon liittyvä käynti (Alexieva 1997, 223). Viittomakielelle tulkatussa asioimistulkaustilanteissa hybriditulkkaus eli simultaani- ja konsekutiivitulkkauksen välimuoto on mahdollinen. Tulkkaustilanteet ovat usein yksityisiä tilanteita muutaman läsnäolijan kesken (SKTL 2023b).

Konferenssitulkkaus on tulkkausta, joka tapahtuu monikielisissä kokouksissa eri maiden, organisaatioiden, järjestöjen tai vastaavien välillä (EU 2023). Oikeustulkkaus tapahtuu oikeuden istunnoissa, poliisikuulusteluissa sekä erilaisissa juridisissa tilanteissa (SKTL 2023b). Opiskelutulkkaus on tulkkausta eri asteisissa oppilaitoksissa. Opiskelutulkkaus on yleistä viittomakielentulkkauksessa puhuttujen kielten tulkkaukseen verrattuna (Napier ym. 2010, 105).

3.3 Etätulkkaus

Teknologian kehityksen myötä tulkkauspalvelut ovat muuttaneet muotoaan. Viittomakielentulkkaus voi olla kasvokkaisen lähitulkkauksen lisäksi myös videovälitteistä etätulkkausta. (Alley 2019, 33.) Ennen Covid-19-pandemiaa etätulkkausta pidettiin yleisesti toissijaisena tulkkausmuotona (Napier 2020). Suomessakin pandemiaa edeltänyt etätulkkauskäytäntö oli jäykkä. Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksen etäpalvelussa oli tarjolla etätulkkausta lyhytkestoisiin asioimistilanteisiin tiettyinä kellonaikoina. Sunnuntaisin etäpalvelu oli kiinni. Pandemian myötä etätulkkausta alettiin käyttämään laajemmin ja joustavammin tulkkaustoimeksiannoilla. (Kela 2020.)

Siirtyä lähitulkkauksesta etätulkkaukseen tapahtui nopeasti keväällä 2020. Etätulkkauksena alettiin tuottamaan kaikenlaisia toimeksiantoja opiskeluista juhliin ja terveydenhuollon käyn- teihin. Alalla ei ollut murrosvaiheessa vakiintuneita käytäntöjä etätulkkauksen toteuttamisesta,

joten toimintatavat vaihtelivat suuresti. Toimivia käytäntöjä haettiin asiakkaiden kanssa yhdessä. Pandemian takia Kela vapautti etätulkkauksen tulkkauspalvelun tuottajille, jotka saivat sopia yhdessä asiakkaan kanssa etätulkkauksessa käytettävistä sovelluksista. Tulkit sopivat myös keskenään erilaisista ratkaisuista esimerkiksi paritulkkaukseen liittyen. Reunaehtoina oli pidettävä kuitenkin tietoturvan säilymistä ja vaitiolovelvollisuuden toteutumista. (Messo & Pajunen 2021, 16–18.)

Etätulkkaus oli Kelan kilpailutuksessa mukana ensimmäistä kertaa nykyisessä muodossaan lähitulkkauksen rinnalla vuonna 2021. Etätulkkauksissa tulkin on huolehdittava toimivista tarvittavista laitteista, tietoliikenneyhteyksien toimivuudesta, tietoturvasta, rauhallisesta taustasta ja hyvästä valaistuksesta. (Messo & Pajunen 2021, 18–19.)

Lisäksi vuonna 2021 päivitettiin asioimistulkin eettisiä ohjeita. Ammattisäännöstöön lisättiin muun muassa, että tulkin on toimeksiantoon valmistautumista varten tärkeää tietää, tallennaanko tulkkaus. Toisena lisäyksenä tulkin on kehitettävä jatkuvasti osaamistaan tietoteknisiin taitoihin sekä tietoturvaosaamiseen liittyen. (Asioimistulkin ammattisäännöstö 2021, 5, 8.)

Etätulkkauksilanteessa kaikki viestintätilanteen osapuolet, tulkki ja asiakkaat, eivät ole fyysisesti samassa paikassa, ja tulkkaus suoritetaan etäyhteyden kautta. Etätulkkauksessa on huomioitava olosuhteet, kuten valaistus, rauhallinen tausta, näkyvyys ja kuuluvuus. Etätulkkaus vaatii sekä tulkilta että asiakkailta etätulkkauksilaitteiden ja -ohjelmistojen käytön hallitsemisen. (Kela, 2023c.)

Etätulkkauksessa asiakkailta saatu vuorovaikutuksellisen palautteen ja asiakkaiden reaktioiden näkemisen määrä laskee, mikä vähentää tulkkien työmotivaatiota ja nostaa tulkkausvirheiden määrää (Alley 2019, 34). Etätulkkauksilanteessa tulkit ovat stressaantuneempia muun muassa tulkkausilanteen hallinnan mahdollisuuden puutteen takia (Moser-Merser 2003, 1, 15). Etäyhteyden kautta tapahtuvassa viestintätilanteessa tulkilta jää usein näkemättä tilanteen osapuolien ilmeet, eleet ja kehon asennot. Tämän takia tulkilta jää paljon oleellista, ei-kielellistä ja kontekstuaalista informaatiota saamatta, joka saattaa heikentää tulkin ymmärrystä tilanteen tarkoituksesta ja tavoitteista. Informaation puuttuminen saattaa laskea tulkin suorituskykyä. (Napier, Skinner, Braun 2018, 20–23.)

On havaittu, että etätulkkauksessa tulkkien virheiden määrä kasvoi 30 minuutin tulkkauksen jälkeen enemmän verrattuna lähitulkkausilanteeseen (Moser-Merser 2003, 1, 15). Etätulkkauksessa kuvan ja äänen laatu vaihtelevat ja ovat hankalasti kontrolloitavissa. Se saattaa aiheuttaa

tulkin työmotivaation vähenemistä (Alley 2019, 35). Vaikka varmaa syy-seuraus-yhteyttä ei ole selvitetty, voi etätulkkauksen yleistymisen olettaa kasvattavan tulkkauksen tallentamisen määrää (Loikkanen ym. 2022).

3.4 Tulkkaus ja käänös

Yksi määritelmä käänökselle on ”kielellisten ilmausten siirtäminen toiselle kielelle siten, että käännetty ilmaus ymmärretään samalla tavalla tai tuottaa saman vaikutuksen kuin alkuperäinen ilmaus” (Tieteen termipankki 2023b).

Tulkkaus ja käänös eroavat toisistaan ja niitä käytetään eri tarkoituksiin. Perinteisesti tulkkaus ja käänös ovat erotettu toisistaan niiden pysyvyyden ja luomistavan mukaan seuraavan taulukon mukaisesti:

TAULUKKO 1: Tulkkauksen ja käänöksen eroavaisuudet (Fletcher & Carmichael 2021)

Tulkkaus	Käänös
Ohimenevä	Pysyvä
Hetkessä syntyvä	Korjaukset mahdollisia

Tulkkaus on ohimenevää eli käytännössä häviävää. Ohimenevän asian tallentaminen tekee asiasta pysyvää. Tulkkausta tallennettaessa tulkkaus lainaa käänöksen pysyvän ominaisuuden itselleen, jolloin tulkkeesta tulee tulkkauksen ja käänöksen välimuoto. Tulkkaus syntyy hetkessä. Sitä ei voi korjata jälkeenpäin, toisin kuin käänöstä. Kuitenkaan tulkkauksen ja käänöksen ero ei välttämättä ole aina selvä. (Fletcher & Carmichael 2021.)

3.5 Tulkkauksen tallentaminen

Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa yleisissä tiloissa kuvaamiseen. Oikeusasiamiehen ratkaisussa Kansaneläkelaitoksen toimistossa kuvaamisesta tehtyyn kanteluun, todetaan, että asiakas saa halutessaan tallentaa eli kuvata tai äänittää palvelutilannetta. Tallentaminen on tällöin perustuslain mukaista sananvapauden käyttämistä, kuten kaikki julkisella paikalla kuvaaminen. Ratkaisussa mainitaan, että asiakkaalle on tehtävä selväksi tallentamisen ja tallen-

teen julkaisemisen ero. Rikoksen tunnusmerkistöt saattavat täyttyä, jos tallenne julkaistaan ilman asianosaisten lupaa. (EOAK 2016, 2.) Oikeusasiamiehen ratkaisun perusteella voisi olettaa, että myös tulkkauspalvelua käyttävillä asiakkailta olisi oikeus kuvata tulkkausta yleisissä tiloissa sananvapauten perustuen.

Tulkkauksen tallentaminen tulkkauspalvelun tuottajille -kyselyn mukaan 33 % vastanneista tiesi, että heidän tulkkaustaan oli tallennettu lupaa kysymättä. 40 % vastasi, ettei tiedä onko heidän tulkkaustaan tallennettu ilman lupaa vai ei. Tulkit eivät aina tienneet mihin käyttötarkoitukseen tulkkausta kuvataan tai missä ja kuinka kauan tallenne on ollut saatavilla. Vastajista 57 % kertoi, etteivät ole sopineet tulkkauksen tallentamisesta. (Pietilä ym. 2022.) Tulkkauksen luvatta tallentamisen voidaan ajatella olevan melko yleistä ja se saattaa huolettua osaa tulkeista.

Tulkkauksen, tallennetun tulkkauksen ja käännöksen erotteluun on ehdotettu yhdeksi ratkaisuksi, sitä että käytettäisiin termejä synkroninen eli reaaliaikainen tulkkaus ja asynkroninen eli ei-reaaliaikainen tulkkaus. Termien avulla selvennettäisiin tulkkauksen, tallennetun tulkkauksen ja käännöksen eroja. Erityisesti viitotuissa kielissä tulkkauksen ja käännöksen ero saattaa olla haastavaa havaita. Termien käyttö voisi mahdollistaa tulkeille enemmän valmistautumisaikaa tallennettaviin tulkkaustoimeksiantoihin valmistautumiseen. Pidemmän valmistautumisaikojen myötä tulkkauksen laatu todennäköisesti parantuisi. (Fletcher & Carmichael 2021).

Association Internationale des Interprètes de Conférence, AIIC (2016), määrittelee, että konferenssitulkkauksesta tulee Bernin yleissopimuksen mukainen käännös, kun se siirretään pysyvään muotoon esimerkiksi tallennetaan äänenä, videokuvana tai tiedostona. AIIC perustelee linjaustaan sillä, että tulkkauksen muuttuessa käännökseksi, siitä tulee tekijänoikeuden alainen. Tulkit hyötyvät tekijänoikeussuojasta, jonka he saavat tulkkauksen muuttuessa käännökseksi. Samassa dokumentissa todetaan, että tulkkausta ei voi muokata suoraan kirjoitettuun muotoon, sillä puhekieli ja kirjoitettu kieli eivät ole samaistettavissa toisiinsa. Edellä esiteltyyn taulukkoon (TAULUKKO 1, s.14) peilaten AIIC määrittelee tulkkauksen ja käännöksen eron sen pysyvyyden mukaan.

AIIC:n mukaan konferenssitulkkeja ja tulkkausta ei saa tallentaa ilman tulkin suostumusta (AIIC 2016). Euroopan Unionin konferenssitulkkauksen työehtosopimuksessa määritellään, että tallennettavien tulkkausten tarkoitus on helpottaa viestintää, mutta ne eivät ole keskustelun

autenttisia jäljennöksiä (EU 2004). Pohjoismaiden ministerineuvoston mukaan tallennettua tulkkausta tulisi käyttää alun perin sovittuun tarkoitukseen (Nordisk Ministerråd, 2023a).

Vastuuvapauden vaatiminen olisi aiheellista erityisesti tallennetuissa tulkkauksissa, jotka ovat kuin tulkkauksen ja käännöksen välimuoto (Fletcher & Carmichael 2021). Tulkkaus ei ole koskaan täydellistä. Vastuuvapauden vaatimisen myötä tulkilla ei olisi vastuuta mahdollisista tekemistään tulkkausvirheistään. Euroopan Unioni määrittelee, että tallennettujen ja yleisön saataville välitettyjen konferenssitulkkauksen yhteydessä pitää olla maininta, että tulkilla ei ole vastuuta mahdollisista tulkkausvirheistä (Euroopan Unioni 2004).

3.6 Saavutettavuus

Saavutettavuuden käsitettä käytetään, kun erilaisia henkilöitä ja ryhmiä halutaan palvella mahdollisimman yhdenvertaisesti. Saavutettavuustermin voidaan ajatella olevan sekä yläkäsite että alakäsite. Saavutettavuus on yläkäsite fyysisten tilojen esteettömyydelle sekä kielelliselle saavutettavuudelle. Saavutettavuuden tavoite on tehdä esteisestä tai rajoitteisesta ympäristöstä kaikille sopiva. (Hirvonen, Kinnunen & Tiittula 2020, 13, 20.) Saavutettavuusdirektiivi.fi -sivusto määrittelee saavutettavuutta pitkälti verkkopalveluiden saavutettavuutena (Saavutettavuusdirektiivi.fi, 2023a).

Verkkopalveluiden saavutettavuuden parantamista varten on luotu saavutettavuusdirektiivi, jonka tarkoituksena on tehdä Euroopan Unionin kansalaisten käyttämistä digipalveluista saavutettavampia erityisesti vammaisille henkilöille. Saavutettavuusdirektiivi auttaa kuitenkin kaikkia ymmärtämään verkkosisältöjä paremmin. Tavoitteena on tehdä julkisen sektorin verkkosivuja ja mobiilisovelluksia saavutettavammiksi sekä yhdenmukaistaa Euroopan Unionin jäsenmaiden vaihtelevia saavutettavuuskäytäntöjä. (Euroopan Unioni 2021.)

Saavutettavuusdirektiivi tuli voimaan Euroopan Unionissa joulukuussa 2016. Jäsenmailla oli tästä eteenpäin noin kaksi vuotta aikaa saattaa direktiivi osaksi kansallista lainsäädäntöä. Direktiivin voimaantulo porrastui vuosien 2019–2021 välille. (Euroopan Unioni 2021.) Suomessa saavutettavuusdirektiivin asetukset sisältyvät lakiin digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) (Aluehallintovirasto 2023a). Direktiivi ja verkkopalveluiden saavutettavuusvaatimukset pohjautuvat kansainväliseen WCAG eli Web Content Accessibility Guidelines -standardiin, suomeksi Verkkosisällön saavutettavuusohjeet. (Saavutettavuusdirektiivi.fi 2023b).

Standardin ohjeistuksista on noudatettava A- ja AA-tason kriteereitä (Aluehallintovirasto 2023a).

Käytännössä saavutettavuusdirektiivin voimaantulo vaatii julkista sektoria ja osaa yksityisen ja kolmannen sektorin organisaatioista noudattamaan saavutettavuuteen liittyviä vaatimuksia (Aluehallintovirasto 2023a). Digitaalisista palveluista on laadittava saavutettavuusseloste, josta selviää verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuustaso. Selosteesta on käytävä ilmi saavutettavissa olevat osiot, saavutettavat vaihtoehdot ja keinot, joiden avulla käyttäjä voi ilmoittaa saavutettavuuteen liittyvistä puutteista sekä linkki valitusmenettelyyn. (Euroopan Unioni 2021.)

WCAG 2.1 -standardi sisältää verkkosisällön saavutettavuusohjeita ja -suosituksia. Saavutettavat verkkopalvelut auttavat erityisesti henkilöitä, joilla on jokin vamma tai rajoite, mutta tekee palveluista samalla kaikille käyttäjille helpommin käytettäviä. Standardin tarkoittamia vammoja tai rajoitteita ovat muun muassa sokeus, heikkonäköisyys, kuurous, huonokuuloisuus, oppimisvaikeudet, kognitiiviset rajoitteet, liikuntakyvyn rajoitteet, puhevaikeudet, valoherkkyys ja näiden yhdistelmät. (W3C 2018.)

Saavutettavien verkkosivujen kielen on oltava ymmärrettävää. Esimerkkejä WCAG 2.1-standardin mukaisista saavutettavista muutoksista on lisätä ei-tekstuaalisen sisällön yhteyteen tekstivastine. Vastineita ovat muun muassa tekstitys, ääniselite ja viittomakielen tulkkaus. Ohjeissa neuvotaan myös värien ja kontrastien käytöstä. Tekstin kokoa tai sivun muuta asetelua on kyettävä muuttamaan ilman verkkosivun käytettävyyden heikkenemistä. Kuville on oltava vaihtoehtoinen teksti. WCAG 2.1 -standardin mukaan käyttäjällä on oltava riittävästi aikaa lukea, ymmärtää ja käyttää sisältöä. Verkkosivut eivät saisi sisältää sairaskohtauksia aiheuttavia asioita, kuten välähdyksiä, joita on enemmän kuin kolme sekunnissa. Verkkosivujen on oltava myös toimintavarmoja ja ennakoitavia. (Aluehallintovirasto 2023b.)

Saavutettavuuteen ja esteettömyyteen liittyvät käsitteet käytettävyys ja ymmärrettävyys. Käytettävyys kuvaa tuotteen toimivuutta käyttötilanteessa ja ymmärrettävyys puolestaan tuotteen toimivuutta ymmärtämisen näkökulmasta. Kielellinen saavutettavuus ja ymmärrettävyys liittyvät vahvasti toisiinsa. Kielellisen saavutettavuuden tavoitteena on tehdä kielellisistä tilanteista ja tuotteista ymmärrettäviä niin, että henkilö tulee ymmärretyksi ja ymmärtää käsitellyn asian. (Hirvonen, Kinnunen & Tiittula 2020, 18–20.)

Viittomakielinen käänös ääni- tai audiovisuaalisesta tallenteesta on yksi tapa tehdä siitä kielellisesti saavutettava viittomakieltä käyttäville. WCAG:n standardisissa viittomakielen tulkkaus mainitaan yhdeksi mahdolliseksi vastineeksi ei-tekstuaaliseen sisältöön. Tulkkausalan toimijat ovat havainneet, että tulkkauksen tallentamista saatetaan hyödyntää keinona tuottaa videotallenteista saavutettavia, mikä ei kuitenkaan ole tulkkauksen tarkoitus (Gorschelnik 2023). Kun saavutettavaksi saatettavaa videomateriaalia on paljon, saattaa esimerkiksi viittomakielen tulkkaus tai kirjoitustulkkaus ja sen tallentaminen tuntua helpolta vaihtoehdolta tehdä materiaaleista kielellisesti saavutettavia.

Tiedetoimittajan julkaisun mukaan saavutettavuusdirektiivin voimaantulo ja sitä kautta lisääntynyt saavutettavuusvaatimusten täyttäminen on lisännyt työmäärää viestintään keskittyvillä tahoilla. Joissakin tilanteissa saavutettavaksi muokattavan materiaalin suuri määrä on liian iso talous- tai henkilöresursseihin nähden. (Tiedetoimittaja 2022.)

Saavutettavuusdirektiivin soveltamiseen on myös poikkeuksia, joiden kohdalla direktiiviä ei tarvitse noudattaa. Nämä poikkeavat tahot eivät tarjoa yleisölle tai erityisesti vammaisille henkilöille olennaisia palveluita. Poikkeuksia ovat muun muassa toimisto-ohjelmien tiedotusmuodot, suorat ääni- tai kuvalähetykset sekä ennen tiettyä päivämäärä julkaistut erikseen määrätyt verkkomateriaalit. (EU 2021.)

4 TEOKSIIN LIITTYVÄT OIKEUDET

4.1 Immateriaalioikeus

Immateriaalioikeus, eli aineeton oikeus, on jaettu perinteisesti tekijänoikeuteen ja teollisoikeuteen. Nykyään raja näiden kahden oikeuden välillä ei ole yhtä tarkka kuin aiemmin. Tekijänoikeudelliset ja teollisoikeudelliset asiat käsitellään kuitenkin eri ministeriöissä. (Haarman 2014, 3.)

Tekijänoikeus

- Tekijänoikeus: kirjailijan, kuvataiteilijan, säveltäjän, arkkitehdin, tietokoneohjelman ym. tekijänoikeus.
- Lähioikeudet: esittävän taiteilijan, äänitallenteen tuottajan, kuvatallenteen tuottajan, radio- ja televisioyhtiön, luettelon ja tietokannan valmistajan, valokuvaajan sekä uutistoimiston oikeudet suoritteisiinsa.

Teollisoikeus

- patenttioikeus
- hyödyllisyysmallioikeus
- mallioikeus
- integroitujen piirien piirimallien suoja
- kasvinjalostajanoikeus
- tavaramerkkioikeus
- maantieteellisten merkintöjen suoja
- toiminimioikeus
- suoja sopimatonta menettelyä kohtaan

(Haarman 2014, 4.)

4.2 Tekijänoikeus

Nykyisen kaltaisen tekijänoikeuden synty liitetään kirjapainon kehittymiseen, jolloin kirjallisten tekstien kopioiminen kasvoi huomattavasti. Käsien kopioimisesta siirryttiin massatuotantoon. Kirjapainajat ja kustantajat halusivat itselleen privilegin eli hallitsijan myöntämän eri-

tyisoikeuden turvatakseen työnsä. Myöhemmin privilegin saamiseksi tarvittiin kirjan kirjoittajan lupa teoksen julkaisemiseen. Samoihin aikoihin tekijät alkoivat vaatia nimensä näkymistä eri alojen teoksissa, sillä teosten ajateltiin kuvaavan tekijän persoonaa. (Haarman 2005, 2–4.)

Voimassa olevan tekijänoikeuslain mukaan tekijänoikeus on henkilöllä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Teos voi olla kaunokirjallinen, selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys-, näyttämö-, elokuva- tai valokuvateos tai muu kuvataiteen teos. Se voi olla lisäksi rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Teos voi ilmetä myös jollain muulla tavalla. Kirjalliseksi teokseksi lasketaan laissa myös kartat, selittävät piirustukset, graafiset tai plastisesti muotoillut teokset sekä tietokoneohjelmat. (Tekijänoikeuslaki 607/2015, 1 §.)

Teoksen on oltava itsenäinen ja omaperäinen, tekijän henkisen luomistyön tulos. Teoksen luojan on oltava luonnollinen henkilö. Esimerkiksi valtio tai yhdistys ei voi saada tekijänoikeuden suojaa. Teoksen ajatellaan olevan omaperäinen, jos kenenkään toisen henkilön ei oleteta pysyvän tekemään samanlaista. Omaperäisyyden vaatimus ei koske teoksen ideaa, aihetta tai sisältöä, ainoastaan teoksen ilmenemismuotoa. Tekijänoikeudet voi saada sekä huono, nopeasti tekaistu teos että taiteellisesti lahjakas teos. Muut tekijät saavat tehdä teoksia samasta aiheesta tai ideasta, kunhan ne eivät ole aikaisemmin tehdyn teoksen kopioita vaan itsenäisiä teoksia. (Harenko ym. 2016, 15–17.)

Suomen nykyinen tekijänoikeuslaki on vuodelta 1961. Lakia on päivitetty useaan otteeseen sen voimaantulon jälkeen. (Haarman 2005, 8, 9.) Viimeksi tekijänoikeuslakia on päivitetty Suomessa 3.3.2023. Uusi lakimuutos tuli voimaan 3.4.2023. (Tekijänoikeuslaki 263/2023.) Lakimuutokset liittyivät Euroopan Unionin direktiiviin (EU 2019/790) tekijänoikeudesta ja lähioikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla. Uudistuksen tavoitteena on saada sovitettua tekijänoikeuden poikkeukset digitaaliseen ja valtioiden rajat ylittävän ympäristöön. (Eduskunta 2023.)

4.2.1 Taloudelliset oikeudet

Tekijänoikeudet turvaavat tekijää taloudellisesti sekä moraalisesti.

Tekijänoikeus tuottaa jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuntamattomana tai muunnettuna, käännökseenä tai muunneltuna. (Tekijänoikeuslaki 607/2015, 2 §.)

Tekijänoikeuslain toinen pykälä käsittelee taloudellisia oikeuksia. Tekijänoikeus antaa henkilölle yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta ja muun muassa sen muokkaamisesta, kääntämisestä, mukauttamisesta ja teoksen yleisölle saattamisesta. (Tekijänoikeuslaki 607/2015 2 §.) Tekijä voi päättää millä tavoilla teosta käytetään. Hän voi esimerkiksi luovuttaa oikeuksiaan osittain tai kokonaan tai pitää ne itsellään. Teoksen tekijällä on myös oikeudet määrätä teoksen muuntelemisesta. Muunneltuja teoksia kutsutaan jälkiperäisteoksiksi. (Harenko ym. 2016, 26–27, 30.) Teoksen muuntajalla tai kääntäjällä on oikeus muunnettuun tai käännettyyn teokseen (Tekijänoikeuslaki 607/2015 4 §).

Taloudellisiin oikeuksiin kuuluvat kappaleen valmistaminen, oikeus kopiointiin ja yleisölle saattaminen. Teoksesta ajatellaan valmistuvan kappale, kun se kiinnitetään johonkin alustaan, kuten paperiin tai digitaaliseen tallennusalustaan. Tekijä voi määrittellä millä tavoin kappaletta levitetään yleisölle kuultavaksi, nähtäväksi tai koettavaksi. Yleisölle saattaminen tarkoittaa tilanteita, joissa teos on yleisesti kenen tahansa saatavilla. Teos on yleisesti saatavilla esimerkiksi televisio- ja radiotoiminnassa, teattereissa, kaupoissa ynnä muissa kaikille avoimissa alustoissa. Rajatulle ryhmälle, kuten perheelle tai ystäville, jaetut teokset eivät kuulu tekijän määräysvallan piiriin. (Harenko ym. 2016, 34, 40, 41.) Tämän lisäksi taloudelliset oikeudet määrittelevät, että ”julkisena esittämisenä ja yleisölle välittämisenä pidetään myös esittämistä ja välittämistä ansiotoiminnassa suurehkoissa suljetussa piirissä” (Tekijänoikeuslaki 607/2015 2 §). Suurehkon suljetun piirin kokona pidetään yli 50 henkilön ryhmiä. 20–50 henkilön ryhmien kohdalla asia arvioidaan olosuhteiden mukaan. (Harenko ym. 2016, 65.)

4.2.2 Moraaliset oikeudet

Tekijänoikeuslain kolmas pykälä (607/2015) käsittelee tekijänoikeuksien moraalisia oikeuksia, joita ovat isyysoikeus ja respektioikeus. Moraaliset oikeudet ovat voimassa teoksen suoja-ajan loppumiseen asti, vaikka tekijä menehtyisi. Moraaliset oikeudet kunnioittavat tekijän persoonaa sekä suojaavat tekijän suhdetta teokseensa. Moraalisia oikeuksia ei voi yleensä luovuttaa muulle taholle. (Harenko ym. 2016, 67.)

Isyysoikeus tarkoittaa sitä, että tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Jos tekijä on pyytänyt esimerkiksi nimen ilmoittamista salanimenä tai teoksen julkaisemista nimettömänä, on hyvän tavan mukaista noudattaa pyyntöä. Kuitenkin toisen henkilön nimellä julkaisemiseen liittyy mahdollisesti oikeudellisia ongelmia. (Harenko ym. 2016, 67–68.)

Respektioikeus eli kunnioittamisoikeus tarkoittaa sitä, että teosta ei saa muokata niin, että se loukkaisi tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta. Esimerkkinä respektioikeuden loukkamisesta on liittää ideologinen teos vastakkaisen ideologian yhteyteen. (Harenko ym. 2016, 70–71.)

4.2.3 Muunnelma

Tekijänoikeuslain neljännessä pykälässä säädetään seuraavaa teosten muuntelusta ja muuttamisesta:

Sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen.

Jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. (Tekijänoikeuslaki 607/2015, 4 §.)

Alkuperäisteosten oikeudet eroavat jälkiperäisteosten oikeuksista. Alkuperäisteosten kääntäjiä, muuntajia tai kokoajia suojaa myös tekijänoikeudet. Heidän oikeutensa eivät poista alkuperäisen teoksen tekijän oikeuksia. Jälkiperäisteoksen tekijä saa tekijänoikeudet vain alkuperäisteoksen tekijän suostumuksella. Huomioitavaa on, että laki suojaa ainoastaan teosten käännoiksi, muunnelmia tai koonnoksia. Esimerkiksi teoskynnyksen ulkopuolelle jäävien tuotosten käännoiksille ei kuulu tekijänoikeuksia. Kuitenkin oikeus kuuluu myös muunnetuille teoksille, joiden tekijänoikeus on jo rauennut. (Haarman 2014, 53, 64.) Kuten muissakin tekijänoikeuksissa, myös jälkiperäisteoksen on oltava omaperäinen.

Muunnelman eli jälkiperäisteoksen tekijällä on tekijänoikeus muuntelemaansa teokseen. Jos joku haluaa käyttää muunnelmaa teoksensa pohjana, on henkilön saatava lupa sekä alkuperäisen teoksen tekijältä että muunnelman, eli jälkiperäisteoksen tekijältä. Jälkiperäisteoksiksi katsotaan teoksesta tehdyt käännökset, muunnelmat ja teoksen saattaminen eri muotoon, kuten eri taidelajiin. Muunnelmat voivat olla alkuperäisteokseen verrattuna tyyllillisesti erilaisia. Teokseen on voitu lisätä tai siitä on voitu poistaa osia. Esimerkki eri taidelajiin muuttamisesta on kirjallisen teoksen dramatisointi. (Harenko ym. 2016, 75–77.)

Käännös on esimerkiksi alkuperäisen kirjallisen teoksen kääntämisen tuotos toiselle kielelle. Käännoksestä on ilmevä kääntäjän omaperäisyys ja luovuus, jotta se saa tekijänoikeuden suojan. Yksinkertaisen käyttöohjeen kääntäminen tai tietokoneohjelman lähdekielisen version

saattaminen konekieliseen muotoon eivät välttämättä saa tekijänoikeuden suojaa. (Harenko ym. 2016, 76–77.)

Jotta käännös saisi suojan, on sen oltava omaperäinen. Mekaanisten ja yksinkertaisten teosten kääntäminen, esimerkiksi käyttöohjeen käännös, ei välttämättä saa tekijänoikeuslain neljännen pykälän tarkoittamaa suojaa. Kaunokirjallisten teosten käännökset saavat lähes poikkeuksetta tekijänoikeuden suojan. (Harenko ym. 2016, 76–77.)

Tarkkaa rajaa siitä, kuinka paljon muunnelman on erottava alkuperäisestä teoksesta ei ole, vaan teoksia arvioidaan aina erikseen. Muun muassa teoksen käyttötarkoitus ja ilmenemismuoto vaikuttavat asiaan. Jos uusi teos on saanut vaikutteita toisesta teoksesta, mutta ei ole teoksen muunnelma, vaan itsenäinen ja omaperäinen teos, ei tekijöiden tekijänoikeudet ole toisistaan riippuvaisia. (Harenko ym. 2016, 78–79.) Tulkkauksen lopputuloksen, tulkkeen, voisi ajatella kuuluvan joissain tilanteissa jälkipäätteiksi.

4.2.4 Julkistaminen ja julkaiseminen sekä tekijänoikeuksia vailla olevat kohteet

Julkistettu teos on saatettu luvallisesti yleisön saataviin. Teos on julkaistu, kun teoksen kappaleita on tekijän suostumuksen mukaisesti yleisesti saatavilla esimerkiksi kaupassa tai teos on muulla tavoin levitetty yleisölle. (Tekijänoikeus 607/2015, 8 §.) Vain teoksen tekijällä on oikeus määrätä julkistamisesta ja julkaisusta. Tekijä voi myös antaa tämän oikeuden jollekin muulle henkilölle. Jos teos vuodetaan yleisölle ilman tekijän lupaa, ei teosta katsota julkistetuksi. Samaa julkistamista ja julkaisua koskevaa pykälää sovelletaan myös lähioikeuksiin. (Harenko ym. 2016, 90–92.)

Tekijänoikeutta ei ole seuraaviin kirjallisiin dokumentteihin:

- 1) lakeihin ja asetuksiin;
- 2) muihin Suomen säädöskokoelmasta annetun lain (188/2000) ja ministeriöiden ja valtion muiden viranomaisten määräyskokoelmista annetun lain (189/2000) mukaan julkaistaviin päätöksiin, määräyksiin ja muihin asiakirjoihin;
- 3) valtiosopimuksiin ja muihin vastaaviin kansainvälisiä velvoitteita sisältäviin asiakirjoihin;
- 4) viranomaisen tai muun julkisen toimielimen päätöksiin ja lausumiin;
- 5) viranomaisen tai muun julkisen toimielimen 1–4 kohdassa tarkoitetuista asiakirjoista tekemiin tai teettämiin käännöksiin.

(Tekijänoikeuslaki 607/2015, 9 §.)

Lain yhdeksännen pykälän tarkoituksena on varmistaa viranomaisten ja julkisten asiakirjojen esteetön saavutettavuus teoskynnyksestä riippumatta (Harenko ym. 2016, 93).

4.2.5 Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi

Tekijänoikeuslain 17 pykälä säättää teosten saattamisesta vammaisten käytettäväksi.

Henkilöille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää teoksia tavanomaisella tavalla, saa valmistaa kappaleita julkaistuista teoksista muulla tavalla kuin ääntä tai liikkuvaa kuvaa tallentamalla. Siten valmistettuja teoksen kappaleita saa käyttää edellä tarkoitetuille välittämiseen muulla tavalla kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä. (Tekijänoikeuslaki 849/2018, 17 §.)

Ensimmäisessä momentissa säädetyn lisäksi valtioneuvosto säättää niistä laitoksista, jotka saavat valmistaa viittomakielisiä kappaleita teoksista. Nämä kappaleet ovat tarkoitettu kuuroille ja kuulovammaisille jaettavaksi muuten kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä. Jos henkilölle jää teoksen kappale pysyvästi, on tekijä oikeutettu korvaukseen. Pykälää teosten saattamisesta vammaisten käytettäväksi ei saa käyttää kaupalliseen tarkoitukseen. Kappaleita valmistavan laitoksen on oltava sellainen, joka ”ei tavoittele kaupallista tai taloudellista etua, laitoksen toimialaan kuuluu vammaisten palvelutoiminta ja laitoksella on taloudelliset ja toiminnalliset valmiudet toiminnan harjoittamiseen”. (Tekijänoikeuslaki 849/2018, 17 §.)

Näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille saa valmistaa teoksista saavutettavassa muodossa olevia kappaleita ”ilman teoksen tai suojatun aineiston oikeudenhaltijan lupaa” (Tekijänoikeuslaki 849/2018, 17 a §). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2017/1563 on määritelty Euroopan unionin valtioiden sekä kolmansien valtioiden rajat ylittävästä saavutettavien kappaleiden vaihtamisesta. Näiden kappaleiden on oltava erikseen valtuutettujen yhteisöjen valmistamia. (Tekijänoikeuslaki 849/2018, 17 a §.) Valtuutetun yhteisön on omistettava saavutettavaan muotoon valmistettava teos laillisesti. Yhteisön on oltava joko

- 1) voittoa tavoittelematon yhteisö, joka tarjoaa lukemisesteisille palveluja koulutuksen, opettajankoulutuksen, yksilöllisesti mukautetun lukemisen tai tiedonsaannin alalla; tai
- 2) julkinen laitos tai voittoa tavoittelematon järjestö ja joka tarjoaa lukemisesteisille 1 kohdassa tarkoitettuja palveluja osana pääasiallista toimintaansa, institutionaalisia velvoitteitaan tai yleishyödyllisiä tehtäviään. (Tekijänoikeuslaki 849/2018, 17 b §)

Tekijänoikeuslain 17 c pykälässä (849/2018) määritellään tarkemmin valtuutetun yhteisöjen velvoitteita.

Viittomakielisten teosten osalta valtuutettu yhteisö on Kuurojen liitto. Näkövammaisille tarkoitettujen teosten valmistamiseen valtuutettuja yhteisöjä ovat äänikirjojen osalta näkövammaisten kirjasto, Näkövammaisten Keskusliitto ry ja Suomen Kuurosokeat ry. Oppikirjoista tehtyjä äänikirjoja saavat lisäksi valmistaa Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry, Jyväskylän näkövammaisten koulu, Svenska skolan för synskadade -koulu ja Arlainstituutti. (Finlex 1036/2005, 7 §, 7 a §.)

4.3 Lähioikeudet

Tekijänoikeuslain viides luku, 45 § - 50 §, käsittelee lähioikeuksia (Tekijänoikeus 821/2005, 5 luku). Lähioikeudet muistuttavat tekijänoikeuksia ja ne suojaavat luovan työn tuotoksia, jotka eivät kuitenkaan saisi tekijänoikeuden suojaa (Tekijänoikeus.fi 2023). Lähioikeudet kehittyivät esittävien taiteiden tallentamistaidon myötä. Tallentamisen myötä taitelijat alkoivat vaatimaan, että heidän teoksiansa ei voi hyödyntää ilman korvausta. (Haarman 2014, 121.)

Tekijänoikeudesta eriteltyihin lähioikeuksiin kuuluvat seuraavat alat, joista jokaiselle määritellyt omat oikeudet sekä suoja-ajat:

- esittävän taitelijan suoja
- ääni- ja kuvatallenteen tuottajan suoja
- radio- ja televisioyhtymien suoja
- luettelon ja tietokannan valmistajan suoja
- valokuvaajan suoja
- sanomalehtitiedotukseen liittyvä suoja

(Tekijänoikeus 821/2005, 5 luku.)

Opinnäytetyössä käsitellään lähioikeuksista tarkemmin ainoastaan esittävän taiteilijan suojaa. Valinta perustuu Tekijänoikeusneuvoston (1987:18) antamaan lausuntoon äänikirjan lukijan ”suorituskynnyksestä” (Esimerkki 1, s. 26). Lausunnosta nousee ajatus, voiko tulkkaus olla joissain tilanteissa esittävän taitelijan suojan alaista.

4.3.1 Esittävä taiteilija

Jotta esittävä taiteilija saa suojan esitykselleen, on hänen esitettävä kirjallista, taiteellista tai kansanperinteen teosta. Esittäjällä ei ole teoskynnyksen tapaista ”suorituskynnystä”, joten esityksen ei tarvitse olla itsenäinen eikä omaperäinen. Esityksellä ei ole laadullisia vaatimuksia.

Vaatimuksena on, että esitys on osa esittävän taiteen alaa. Joskus esityksen esittäjä voi olla samanaikaisesti tekijä ja saada sekä tekijänoikeuden että lähioikeuksien suojan. (Harenko ym. 2016, 233–435.)

Laki esittävästä taitelijasta kieltää kirjallisen teoksen, taiteellisen teoksen tai kansanperinteen esityksen ”tallentamisen laitteelle, jonka avulla esitys voidaan toisintaa”. Myös ”yleisön saataville saattaminen radion tai television välityksellä tai suoraan siirtämällä” ilman esittäjän suostumusta kielletty. Esittävän taiteilijan esityksen suoja ajan loppumisen jälkeen esitystä saa tallentaa. (Tekijänoikeuslaki 263/2023, 45 §.)

Lähioikeudet ja tekijänoikeus eroavat toisistaan muun muassa siten, että esimerkiksi lähioikeuksien esittävän taitelijan esityksellä ei ole muuntelusuojaa, toisin kuin tekijällä. Yhtenevää on, että esittävällä taitelijalla on oikeus moraalisiin oikeuksiin sekä isyys- ja respektioikeuteen. (Harenko ym. 2016, 434–435.) Lakipykälää esittävästä taitelijasta on päivitetty viimeksi maaliskuussa 2023. (Tekijänoikeus 263/2023) Lain päivityksessä selkeytettiin ja tiivistettiin lakitekstiä sekä suoja-aikoja.

Esimerkki 1: Äänikirjanlukijan ”suorituskynnys”

Vuonna 1987 näkövammaisten kirjasto pyysi tekijänoikeusneuvostoa arvioimaan, onko äänikirjan lukija esittävä taiteilija. Kirjaston mielestä äänikirjan lukija ei ollut esittävä taiteilija. Kirjaston neuvostolle toimittamien kysymysten perusteella tekijänoikeusneuvosto vastasi, että äänikirjan lukija on tekijänoikeuslain 45 pykälän mukainen esittävä taiteilija, jolloin lukijalta on saatava suostumus esityksen tallentamiseen laitteelle ja laitteelta toiselle. Jos lukija ei ole antanut suostumusta esitysten siirtämiseen, on hän oikeutettu korvauksiin, kun esitystä siirretään laitteelta toiselle luvattomasti. (Tekijänoikeusneuvosto 1987:18.)

4.4 Teos ja teoskynnys

Teokseksi kutsutaan tekijän itsenäisen ja omaperäisen henkisen luomistyön tulosta (Teosto 2023). Bernin konvention mukaan teoksen pitää olla alkuperäinen, minkä takia on ajateltu, ettei kopio kelpaa teokseksi. Omaperäisyyden on ilmentävä teoksessa epätavallisuutena, ainutlaatuisuutena ja luovuutena. Nykyään teoskynnystä määriteltäessä ajatellaan, että teoksen on oltava sellainen, että kukaan toinen henkilö ei olisi tehnyt täysin samanlaista teosta. Pohjoismainen teostasoa on melko matala, eli teos saa helposti tekijänoikeuden suojan. Teoksen taiteellisuudella, tarkoituksella, koolla tai eettisyydellä ei ole väliä teoskynnystä harkittaessa, ainoastaan

omaperäisyydellä. Kuitenkin teoskynnyksen korkeus vaihtelee teostyypeittäin. Yleispätevää, yhtenäistä sääntöä teoskynnykselle ei pystytä sanomaan. (Haarman 2014, 53–58.)

Esimerkki 2: Kirjoitustulkkeen teoskynnys

Tekijänoikeusneuvostolle lähetetyt neljä kirjoitustulketta eivät saaneet tekijänoikeuden suojaa, vaikka kirjallisten teosten teoskynnys on usein matala. Tekijänoikeusneuvosto antoi lausunnon, jossa todettiin seuraavasti (Tekijänoikeusneuvosto 2016, 1, 6):

Kirjoitustulkkeen itsenäisyys ja omaperäisyys yksittäistapauksessa ratkaisevat sen, onko se tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu muunnelma, tekijänoikeuslain 1 §:ssä tai 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu teos vai eikö se saa tekijänoikeudellista suojaa. (Tekijänoikeusneuvosto 2016, 1, 6.)

Lausunnon mukaan kirjoitustulke ei ylittänyt teoskynnystä ja täten tulkille ei syntynyt tekijänoikeuden suojaa. Tapauksessa tekijänoikeusneuvostolle oli lähetetty neljä alkuperäistä puhuttua puhetta ja niistä tehdyt kirjoitustulkkeet. Neuvosto sanoi lausunnossaan, että tulke voisi saada tekijänoikeuden suojan, jos siinä ilmenisi tulkin omaperäisiä ja luovia ratkaisuja, joista tulkin persoona heijastuisi. Kuitenkin neuvosto on myös maininnut, että tulkkeen on oltava uskollinen lähdetekstille. (Tekijänoikeusneuvosto 2016, 1, 5.)

Neuvosto mainitsee myös, että jos tulkkauksen lähdeteksti ei ole tekijänoikeuden suojaama teos, ei kirjoitustulkekaan yleensä ylitä teoskynnystä. Tilanne saattaa kuitenkin muuttua, jos tulkki lisää tulkkeeseen ympäristöä kuvailevia ääniä, mikä tekevät tulkkeesta omaperäistä. Neuvoston mukaan tällaiset tilanteet ovat harvinaisia, sillä tulkatessa on usein sen verran kiire, että näitä lisäyksiä ei välttämättä ehditä tekemään. (Tekijänoikeusneuvosto 2016, 5, 6.)

Esimerkki 3: Ohjelmatekstityksen teoskynnys

Tekijänoikeusneuvosto on antanut saman kaltaisen lausunnon myös ohjelmatekstityksen teoskynnystä koskevalle lausuntopyynnölle. Lausuntopyyntöön ei ollut liitetty ohjelman alkupe-
räistä suullista esitystä tai sen litteraattia. Neuvosto vertasi tekstittäjän tekemää kuulovammais-
tekstitystä puheentunnistusohjelman tuottamaan tekstiin, minkä perusteella neuvosto arvioi,
että ”—kuulovammaistekstitys ei ole kokonaisuutena siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen,
että sitä olisi pidettävä tekijänoikeuslain 1 §:ssä tai 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuna itsenäisenä
teoksena.” (Tekijänoikeusneuvosto, 2014.)

Esimerkki 4: Selvitys teatteritekstityksen tekijänoikeuksista

Teatteritekstitys liittyy usein esityksen saavutettavuuteen, joko teatteriesityksen kuulemiseen tai esityskielen ymmärtämiseen. Selvityksessä todetaan esimerkkien kautta, että tekstitykseen liittyvät tekijänoikeusmenettelyt ovat samankaltaisia käännoisten tekijänoikeuksien kanssa. Riittävän itsenäinen tekstitysratkaisu, eli jälkiperaisteos, olisi tekijänoikeuden suojan alla. Selvityksessä ehdotetaan, että jos alalla esiintyy tulevaisuudessa haasteita tekstityksen tekijänoikeuksiin liittyen, olisi syytä ehdottaa tekijänoikeuslakiin tai sen tulkintaa täsmentävään tekijänoikeusasetukseen täsmennystä. (Mentula, Saarikivi 2012, 3, 10.)

4.5 Yleissopimukset

Tekijänoikeus on vahvasti kansainvälinen oikeudenala, minkä takia alalle on tehty kansainvälisiä yleissopimuksia. Valtiot voivat liittyä sopimuksiin. Tällöin maissa sitoudutaan noudattamaan sopimuksessa määrättyjä periaatteita vähimmäissuojasta sekä kansallisesta kohtelusta. Sopimusvaltioiden on varmistettava vähimmäissuojan taso lainsäädännön kautta. Kansallinen kohtelu mahdollistaa sen, että ulkomaiset teokset saavat kyseisessä maassa saman vähimmäissuojan kuin kotimaiset teokset. (Harenko ym. 2016, 9.)

Osassa sopimuksissa on poikkeuksia kansallisen kohtelun periaatteisiin. Näissä tapauksissa voidaan käyttää vastavuoroisuusperiaatetta. Se tarkoittaa, esimerkiksi sitä, että valtio S antaa valtio K:sta peräisin oleville teoksille suoja-ajan vain, jos kyseinen valtio K antaa vastavuoroisesti saman suoja-ajan valtiosta S peräisin oleville teoksille. (Harenko ym. 2016, 10.)

WIPO:n hallinnoimat sopimukset

World Intellectual Property Organization WIPO eli Maailman henkisen omaisuuden organisaatio hallinnoi monia kansainvälisiä tekijänoikeuksiin liittyviä sopimuksia, joista esimerkkinä ovat Bernin, Rooman ja Marrakeshin yleissopimukset. WIPO:n tekijänoikeussopimus ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimus täydensivät kansainvälisiä tekijänoikeussopimuksia vuonna 1996. Sopimusten tarkoitus oli sovittaa tekijänoikeuden järjestelmää digitaaliseen ympäristöön sopivaksi. Sopimukseen on liittynyt vuonna 2019 yhteensä 100 valtiota. Suomi ja muut EU-maat liittyivät sopimukseen vuonna 2009. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Bernin yleissopimus

Bernin yleissopimus on alun perin vuonna 1886 Pariisissa tehty sopimus tekijänoikeuksista kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamiseksi (Bernin yleissopimus 3/1963). Suomi liittyi yleissopimukseen tammikuussa 1963 (Finlex 3/1963). Yleissopimukseen oli vuonna 2019 liittynyt

176 valtiota. Tärkeimmät periaatteet sopimuksessa ovat kansallisen kohtelun ja vähimmäissuojan periaatteet. Sopimuksen ratifioineet maat ovat velvoitettuja suojaamaan muissa sopimuksissa tehtyjä teoksia samalla tavalla kuin oman maansa teoksia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.) Myös käännökset saavat suojan Bernin yleissopimuksen mukaan:

Käännökset, mukaelmat, säveltaiteelliset sovitelmat ja muut kirjallisen tai taiteellisen teoksen muunnelmat suojataan samalla tavoin kuin alkuperäisteokset, supistamatta alkuperäisteoksen tekijän oikeuksia. (Bernin yleissopimus 3/1963, 2. artikla.)

Rooman yleissopimus

Rooman yleissopimus vuodelta 1961 on lähioikeuksien kansainvälinen perussopimus. Siinä määritellään esimerkiksi oikeuksien haltijoiden vähimmäisoikeudet. Sopimus koskee esittävien taiteilijoiden, äänitteen valmistajien sekä radioyhtymien suojaa. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1983. Vuonna 2019 sopimukseen oli liittynyt 93 valtiota. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Marrakeshin sopimus

Marrakeshin sopimus liittyy teosten saatavuuden helpottamiseen sokeille, heikkonäköisille tai muille lukemisesteisille henkilöille. Sopimus rajoittaa tekijöiden yksinoikeuksia teoksiinsa ja mahdollistaa teosten muokkaamisen heikkonäköisille ja lukemisesteisille saavutettavaan muotoon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.) Saavutettavia muotoja ovat esimerkiksi äänikirja, pistekirjoitus, isokirjoitusteksti sekä erilaiset sähköiset kirjat. Sopimuksella halutaan varmistaa, että kaikissa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa olisi saatavilla saavutettavassa muodossa olevia teoksia. Kyseiset teokset saavat liikkua vapaasti Euroopan Unionin alueella valtioiden rajoista riippumatta. (Valtioneuvosto 2018.)

Sopimus on tehty vuonna 2013 ja se tuli voimaan vuonna 2016. Vuonna 2017 EU:n antama direktiivi velvoitti jäsenmaitaan sisällyttämään direktiivin velvoitteet kansallisiin lainsäädäntöihin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.) Suomessa laki tuli voimaan vuonna 2018 (Valtioneuvosto 2018).

Vuonna 2022 Euroopan Unioni tarkasteli Marrakeshin sopimuksen mahdollisuutta ja tarvetta laajentumiseen muillekin ryhmille kuin lukemisesteisille. Raportissa esiteltiin Marrakeshin sopimuksen sidosryhmille sekä jäsenvaltioille tehtyä kartoitusta saavutettavien teosten saatavuuden toteutumisesta. Kartoituksessa etsittiin vastauksia teosten saavutettavien muotojen saata-

vuuteen muiden kuin niiden lukemisesteisten osalta, jotka jo kuuluvat Marrakeshin sopimukseen. Tarkoitettuja muita rajoitteita olivat esimerkiksi kuulovamma, kognitiiviset ja älylliset oppimishäiriöt, fyysiset vammat ja monivammat. Vastaukset kartoitukseen eivät olleet yksimielisiä, joten selkeitä johtopäätöksiä ei vedetty. (Euroopan komissio 2022, 2, 7–9.)

Euroopan Unioni ei raportin kirjoitusvaiheessa antanut muutosehdotuksia Marrakeshin sopimukseen, vaan jatkaa työskentelyään. Lokakuussa 2023 komissio antaa uuden lausunnon tilanteesta. (Euroopan komissio 2022, 19.)

5 TOTEUTUS

5.1 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä käytetään kahta eri tutkimusmenetelmää. Opinnäytetyön ensimmäisessä osassa käytetty menetelmä on dokumenttianalyysi. Dokumenttianalyysissä kerätään ja tarkastellaan aineistoja, jotka voivat olla erilaisia kirjallisia aineistoja, kuvattua materiaalia tai esineitä. Dokumenttianalyysin tavoitteena on luoda selkeä kuvaus tutkittavasta aineistosta. Analyysin tarkoitus on tiedon lisääminen tutkittavasta aiheesta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 121.)

Dokumenttianalyysissä analysoitavista materiaaleista tehdään selkeä tiivistelmä. Opinnäytetyön dokumenttianalyysin aineistot ovat kirjallisia aineistoja, pääasiassa sähköpostiviestejä, erilaisia sopimuksia ja muita kirjallisia dokumentteja. Aineistot analysoidaan sisällönanalyysin keinoin. Dokumenttianalyysissä voidaan käyttää analyysitapana joko sisällönanalyysiä tai sisällön erittelyä. Sisällön analyysissä dokumenttien merkitystä kuvataan sanallisesti. Sisällön erittelyllä tarkoitetaan aineiston määrällistä kuvaamista. (Ojasalo ym. 2009, 122.) Osaa dokumenttianalyysin tuloksista on esitelty ryhmäteemahaastattelussa käytetyssä diasarjassa (Liite 1).

Opinnäytetyön toisessa osassa käytetty menetelmä on dokumenttianalyysin tulosten esitteleminen työryhmälle teemahaastattelussa, joka toteutettiin ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa käsitellään ennalta määrättyjä teemoja. Puolistrukturoiduksi haastatteluksi kutsutaan haastatteluja, jotka sijoittuvat lomakehaastattelun ja sturkturoimattoman haastattelu välille. Haastattelutilanteessa ei ole tarkkoja ennalta määrättyjä kysymyksiä, vaan haastattelutilanne etenee ennalta valittujen teemojen puitteissa. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 47–48.) Ryhmähaastattelussa tärkeää on osallistujien välinen vuorovaikutus (Pietilä 2017, 113), minkä takia halusin yhdistää ryhmähaastattelun teemahaastatteluun.

Päädyin valitsemaan menetelmäksi ryhmämuotoisen teemahaastattelun, koska ajattelin, että ryhmähaastattelun keinoin työryhmän jäsenet pääsevät vaihtamaan ajatuksiaan dokumenttianalyysin tuloksista löytyviin teemoihin liittyen. Muutamat valmiit kysymykset sekä etukäteen esitellyt teemat auttoivat keskustelun syntymistä ja sen ylläpitämistä hetkissä, joissa haastateltavien keskustelut hiljenivät.

Ryhmähaastattelun etuna on se, että saadaan kerättyä samanaikaisesti tietoa monelta eri henkilöltä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 63). Ryhmähaastattelun haasteena saattaa olla, että ryhmässä kaikki eivät pääse ääneen. Keskusteluun osallistumista saattaa vaikeuttaa esimerkiksi esimies-alaisuhteita tai muita hierarkkisia suhteita (Kananen 2015, 149). En kuitenkaan nähnyt tätä haittapuolena opinnäytetyössäni, sillä ryhmähaastatteluun osallistujat ovat tottuneet työskentelemään toistensa kanssa myös aikaisemmin.

Käytän dokumenttianalyysin tukena laadullisen tutkimuksen yleistä analyysimallia, jonka vaiheita ovat aineiston kerääminen ja valmistelu, aineiston pelkistäminen, aineistossa toistuvien rakenteiden tunnistaminen sekä tulkinta. Jokaisessa edellä kuvatussa vaiheessa on käytettävä kriittistä ajattelua. (Ojasalo ym. 2009, 123–125.)

Edellä kuvatut tutkimusmenetelmät ja niiden toteuttaminen ovat aineiston keräämistä ja valmistelua. Pelkistämisen tarkoitus on selkeyttää ja tiivistää kerättyä aineistoa sekä luoda mahdollisesti uutta tietoa (Ojasalo ym. 2009, 124–125). Pelkistäminen tämän opinnäytetyön kohdalla tarkoittaa sähköpostivastausten keräämistä ja lajittelua erillisiin tiedostoihin sekä kirjallisten materiaalien tallentamista helposti löytyvään muotoon. (Ojasalo, Moilanen, Ritalahti 2009, 125). Lopuksi analyysistä on vielä tehtävä tulkinta, jossa tutkija luo uutta tietoa (Ojasalo ym. 2009, 128.)

5.2 Aineiston keruu ja kuvaus

Dokumenttianalyysiin kerättiin aineistoa sähköpostiviesteistä sekä erilaisista kirjallisista dokumenteista. Aineistojen sisältöä ja teemoja pelkistettiin esimerkiksi työryhmälle esiteltävän diasarjan avulla (Liite 1). Sähköpostin kautta saatiin materiaalia avoimella sähköpostikyselyllä (Liite 2).

Muutamien dokumenttianalyysiin aineistoa antaneiden kanssa toteutui myös sähköpostihaastattelu, joka on kuin teemahaastattelu sähköisessä muodossa. Oikeaoppisessa sähköpostihaastattelussa haastattelijan ja haastateltavan välille kertyy monta viestikierrosta (Kananen 2015, 186). Opinnäytetyön kohdalla kysyin tarvittaessa jatkokysymyksiä, jos sähköpostivastaukset jäivät epäselviksi tai vastauksesta heräsi muuta kysyttävää. Sähköpostikysely dokumenttianalyysin aineistonkeruumenetelmänä oli toimiva, sillä vastaajat sijoittuivat ympäri maailman.

Suunnittelin sähköpostikyselyn ja lähetin sen yhteensä 29 eri taholle Euroopan, Australian sekä Pohjois-Amerikan alueille. Tahoja, joille lähetin kyselyn, olivat esimerkiksi tulkkausalan kattojärjestöt ja -organisaatiot, oppilaitokset sekä tulkkaus- ja kääntämisalanjärjestöt. Maat, joihin otin yhteyttä valikoituivat osaksi WIPO:n Revised scoping study on access to copyright protected works by persons with disabilities (Reid & Ncube 2019) -dokumentin perusteella. Dokumentissa on käyty läpi eri maiden tekijänoikeuslain poikkeuksia vammaisryhmille. Valitsin maita, joiden tekijänoikeuslaissa on erikseen säädetty poikkeuksia kuulovammaisille.

Kansalliset organisaatiot, joihin lähetin kyselyn, sijaitsivat Tanskassa, Saksassa, Norjassa, Ruotsissa, Ranskassa, Iso-Britanniassa, Australiassa, Kanadassa sekä Yhdysvalloissa. Kansainvälisiä kattojärjestöjä olivat World Association of Sign Language Interpreters (WASLI), International Association of Conference Interpreters (myöhemmin AIIC) ja European Forum of Sign Language Interpreters (EFSLI). Lisäksi lähetin kysymykset Pohjoismaiden ministerineuvostoon, Euroopan Unionin tulkeille, Yhdistyneiden kansakuntien tulkeille sekä Naton tulkeille.

Lähetettyihin 29 kyselyyn sain yhteensä 15 vastausta. 14 tahoja ei vastannut lainkaan. Vastanneista yhdeksän tahoja ei osannut vastata kysymyksiin, vastasivat opinnäytetyön kannalta riittämättömästi tai neuvoivat ottamaan yhteyttä eri tahoon. Kuuden vastanneen tahon vastaukset olivat riittävän laajat opinnäytetyössä hyödynnettäviksi. Vastajaat olivat Pohjoismaiden ministerineuvosto, AIIC, The Danish Association of Certified Translators and Interpreters (DACTI), National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI), Tukholman yliopisto sekä tanskalainen, lähinnä konferenssitulkkausten välityksiä tekevä Tolkesekretariatet.

Toiseen tutkimuskysymykseeni sain vastauksia ryhmäteemahaastattelusta. Haastattelussa tulkkausten tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän jäsenet kertoivat ajatuksiaan ja mieltänsä keräämästäni aineistosta. Kerroin ensin diasarjan (Liite 1) avulla dokumenttianalyysin tuloksista. Sen jälkeen annoin puheenvuoron työryhmäläisille, jotka kertoivat mieleen nousevia ajatuksia kysymyksen pohjalta. Haastattelun kesto oli noin 60 minuuttia.

Haastatteluun kutsuttiin 11 Tulkkausten tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän jäsentä, joista viisi pääsi osallistumaan opinnäytetyön esittelyyn sekä temahaastatteluun. Haastateltavat edustivat Kieliassiantuntijat ry:tä, Suomen Kuurosokeat ry:tä, Kuurojen Liittoa ja TUPA ry:tä.

Toteutin haastattelun tiistaina 4.4.2023 etähaastatteluna Zoomissa, jossa haastattelun tallentaminen oli helppoa. Haastateltavat osallistuivat eri puolilta Suomea, joten etähaastattelun järjestäminen mahdollisti osallistumisen maantieteellisesti laajalta alueelta. Haastattelussa kerroin ensin opinnäytetyön tähänastisista dokumenttianalyysin tuloksista, jonka jälkeen pidimme keskusteluosuuden teemahaastattelun keinoin. Haastatteluun kutsuttavien henkilöiden valitseminen oli helppoa, sillä alun perinkin tein opinnäytetyötä valmiina olevan työryhmän työskentelyn tueksi.

6 TULOKSET

Tulosten esittelyn yhteydessä ei ole tarkennettu mitä kukin yksittäinen taho tai henkilö ovat vastanneet. Syy tiedon poisjättämiseen on vastaajien pieni määrä sekä tulkkaus- ja viittomakielialan pieni koko.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, tulkkauksen tallentamiseen ja tekijänoikeuksiin liittyen, selvitin vastauksia dokumenttianalyysillä. Dokumenttianalyysiä varten tein sähköpostikyselyn (Liite 2), jonka lähetin eri ulkomaisille toimijoille. Tutustuin myös tulkkausalan organisaatioiden asiakirjoihin. Nämä materiaalit olivat dokumenttianalyysissä analysoitavaa aineistoa.

Sähköpostikyselyssä tulkkauksen tallentamiseen liittyviä kysymyksiä oli neljä ja tekijänoikeuksiin liittyviä kysymyksiä kolme. Kaikki kysymykset olivat avoimia kysymyksiä. Osa kyselyyn vastanneista vastasi kaikkiin kysymyksiin. Muutamat jättivät vastaamatta muutamaankysymykseen. Olen kääntänyt opinnäytetyötä varten dokumenttianalyysin dokumentteja ruotsin ja englannin kielistä suomen kielelle. Alkuperäiskieliset otteet kirjallisista aineistoista löytyy opinnäytetyön liitteistä. Käännettyjen sähköpostilainojen alkuperäiskielisiä versioita ei ole näkyvillä opinnäytetyössä vastaajien anonyymisoinnin takia.

Toiseen tutkimuskysymykseen keräsin tuloksia ryhmäteemahaastattelulla. Ryhmäteemahaastattelu rakentui dokumenttianalyysin tulosten, eli sähköpostikyselyn vastausten sekä löydettyjen kirjallisten materiaalien, pohjalle. Haastattelun aluksi esittelin dokumenttianalyysin tuloksia, minkä jälkeen haastateltavat saivat keskustella etukäteen suunnittelemistani aiheista. Litteroin haastattelun asiasisällön tarkkuudella. En nähnyt opinnäytetyön osalta merkitykselliseksi litteroida haastattelua asiasisältöä tarkemmalla tarkkuudella. Olen käyttänyt otteita litteraatista tulosten esittelyn tukena.

6.1 Tulkkauksen tallentamisen käytännöt

Dokumenttianalyysin perusteella tulkkauksen tallentamisen käytännöt vaihtelivat paljon. Tallentamiseksi katsotaan opinnäytetyössä äänen, kuvan, videokuvan sekä testitiedoston tallentaminen.

Osana dokumenttianalyysin tiedon keruuta toteutin sähköpostikyselyn. Kuudesta kyselyyn vastanneesta yksi kertoi, että tulkkausta saa tallentaa kuka vain. Toinen vastaaja kertoi puolestaan, ettei yhtenäistä käytäntöä ole, vaan tulkkauksen tallentamisen pelisäännöt vaihtelivat tilanteen,

asiakkaan ja tulkin mukaan. Neljä vastaajaa kertoi, että ainoastaan tilanteen järjestäjä saa tallentaa tulkkausta. Näiden neljän vastaajan kesken käytännöt tallentamisen luvan saamisesta vaihtelivat. Yksi vastaaja kertoi, että tulkille ilmoittaminen riittää. Kolme vastaajaa vastasi, että tulkilta on saatava lupa tallentamiseen.

Jokaisella on oikeus tallentaa tulketta omaan käyttöönnsä luennoilta esimerkiksi puhelimella. Opettaja voi tallentaa esimerkiksi Zoomin kautta. (Laina sähköpostista.)

Euroopan Unionin toimielinten konferenssitulkkiin työehdoissa (Liite 3) (Euroopan Unioni 2004, 9) sanotaan seuraavasti:

Kun tulkkaus nauhoitetaan ja saatetaan yleisön saataville tai lähetystoimintaan, toimielinten on varmistettava, että deklaratiiossa todetaan, että tulkkauksen tarkoituksena on helpottaa viestintää. Tulkkausta ei voida pitää keskustelun autenttisena jäljennöksenä. Tieto on sisällytettävä myös jakeluvälineisiin, erityisesti internetissä lähetettävissä tulkkausissa. Niihin on sisällytettävä vastuuvapauslauseke, jossa todetaan, että tulkki kieltäytyy kaikesta vastuusta tulkkausessa esiintyvistä virheistä tai puutteista, jotka koskevat alkuperäisten sanojen sisältöä tai tietoja, joihin ne perustuvat. Tulkilla on vastuuvapaus myös vahingoista, jotka aiheutuvat tulkkauksen käytöstä. (Oma käännös)

Sähköposteihin vastanneet (n=6) olivat yksimielisiä siitä, että toimeksiannon yhteydessä olisi oltava tieto tulkkauksen tallentamisesta riippumatta, siitä tallennetaanko tulkkaus talon sisäistä vai ulkoista käyttöä varten. Yksi henkilö vastasi, että sisäistä käyttöä varten tulkkausta tallennettaessa häneltä ei ole aina kysytty lupaa tallentamiseen etukäteen, vaan tallentaminen on tullut tietoon vasta paikan päällä tulkkaustilanteessa. Kaksi vastaajaa mainitsi, että tulkki saattaa jättää toimeksiannon kesken ja lähteä pois tulkkauspaikalta, jos tulkkauksen tallentamisesta ei ilmoiteta etukäteen.

Tallentamisesta on maininta sopimuksessa. AHC:n yleisissä ehdoissa, jonka asiakas allekirjoittaa, on maininta tallentamisesta. Jos asiasta ei kerrota etukäteen, on sopimuksia rikottu, jolloin tulkki voi lähteä tilanteesta. (Laina sähköpostista.)

Vastaajien taustaorganisaatioissa käytännöt vaihtelivat tulkkauksen tallentamisesta tehtävien sopimusten osalta. Noin puolet vastasi, että sopimuksia ei tehdä tai vastaaja ei ollut tietoinen asiasta. Loput vastaajat kertoivat, että tiedot tallentamisesta käy ilmi toimeksiantajalle lähetettävästä tilausvahvistuksesta tai yleisistä ehdoista.

Tilausvahvistuksessa on maininta nauhoituksesta ja mahdollisesta lisäkorvauksesta. (Laina sähköpostista.)

Kyselyssä kysyttiin tallennetuista tulkkausista saatuja lisäkorvauksia. Yksi vastaaja sanoi, ettei saa lisäkorvausta tallennetuista tulkkausista. Yksi ei osannut kommentoida asiaa, sillä

hänen taustaorganisaationsa ei tarjoa tulkkauspalveluita. Kaksi vastaajaa kertoi, että saa 25 % lisämaksun tallennetuista tulkkauksista. Kaksi vastaajaa kertoi lisäkorvauksen vaihtelevan sen mukaan, onko tallenne tulossa talon sisäiseen käyttöön vai julkiseen levitykseen. Pohjoismaiden ministerineuvoston puitesopimuksessa on säädetty 25 % lisäkorvaus tallennetuissa tulkkaustilanteissa (Nordisk ministerråd 2023).

Yleensä saan korvauksen, ja asiasta sovitaan etukäteen. En kuitenkaan vaadi lisäkorvausta, jos tallenne on talon sisäiseen käyttöön. (Laina sähköpostista.)

Riippuu tallenteen näkyvyydestä. Jos tulkkaus nauhoitetaan organisaation sisäistä käyttöä varten esimerkiksi pöytäkirjan kirjoitusta varten ei siitä tarvitse maksaa. Siihen tarvitaan kuitenkin tulkin suostumus. (Laina sähköpostista.)

Kokouksen järjestäjän tulee ilmoittaa mihin tallennetta tullaan käyttämään, sillä tulkille maksettava ylimääräinen korvaus määräytyy sen mukaan. (Laina sähköpostista.)

Yksi vastaaja pohti, että tallennetuista toimeksiannoista tulisi maksaa näkyvyyden mukaan niin, että suuremman katselumäärän keräävistä tallenteista tulisi saada suurempi korvaus.

Tästä on keskusteltu ja mielestäni korvaus tallennetusta tulkkauksesta on liian alhainen. On mielestäni myös typerää, että tallennettavasta tulkkauksesta maksetaan sama prosentuaalinen lisäkorvaus tavoitetusta katsojamäärästä riippumatta. Jos tulkkaus on netissä katsottavana vuosia tilaisuuden jälkeen, tulisi siitä joka vuosi maksaa ns. rojalteja. Televisiossa esitettävästä tulkkauksesta tulisi saada kunnan palkkio. (Laina sähköpostista.)

Tulkkauksen tallentamiseen liittyen kyselyssä kysyttiin myös mahdollisista virheistä tulkkaus-tallenteissa. Kukaan vastaajista ei tiennyt tarkistetaanko tallenteita virheiden varalta. Kaikki vastaajat (n=6) korostivat tulkkeen ja käännöksen eroa. Osa vastaajista sanoi, että kehottavat asiakasta tilaamaan käännöksen, jos haluavat tulkkausta tarkemman käännöksen.

Tulkkaus ei ole koskaan täydellistä. (Laina sähköpostista.)

Yksi vastaaja korosti sitä, että monissa kansainvälisissä yhteyksissä mainitaan, että vain alkuperäinen kieli katsotaan oikeaksi. Näin mainitaan esimerkiksi EU:n konferenssitulkkien työehdoissa (EU 2004). Myös muun muassa Fletcher & Carmichael (2021) nostavat artikkelissaan esille, että tallennetuissa tulkkaustoimeksiannoissa tulkeilla tulisi olla vastuuvapaus tulkkaukseen.

Vastaajat kertoivat tavoista, joilla tulkkauksen laatua pyritään varmistamaan. Näitä tapoja olivat esimerkiksi paritulkkauksessa tapahtuva tulkkiparin laadunvalvonta, huolellinen etukäteisvalmistautuminen ja tulkkauksilanteen aikana mahdollisista omista tulkkauksivirheistä asiakkaalle kertominen.

Yksi vastaaja kommentoi, että jos tulkki väärinkäyttää asemaansa, menettää hän työskentelyvaltuudet. Pienissä tulkkauksissa esiintyvissä virheissä työnantaja ottaa vastuun. Toinen vastaaja mietti, että jos tulkit menettäisivät taloudellista pääomaa jokaisesta tulkkauksivirheestä, ei kukaan haluaisi tulkata.

Konferenssitulkkiensa kansainvälinen järjestö, AIIC, on laatinut tarkat ohjeistukset konferenssitulkkauksentallenteiden käyttöä varten. AIIC:n mukaan tulkkauksella muuttuu käännökseksi, kun se tallennetaan johonkin materiaaliseen kohteeseen. Tallenteiden käyttöluvan antamisen oikeus on ainoastaan tulkillä. Tulkin ja tulkkauksen organisoivan tahon on tehtävä tekijänoikeuden luovutus kirjallisesti tulkkauksentallentavalle taholle heti kun, tulkki tilataan toimeksiantoon. Tulkkauksentallentamista ei saa tallentaa ilman sopimusta oikeuksien luovutuksesta ja tulkin lupaa. Tallenteesta tehtävään sopimukseen on kirjattava mahdollisimman tarkasti tallenteen käyttö- ja levitystapa, soveltamisaika ja tiedot korvauksista. Tulkillä on oikeus muuhun, sopimuksen ulkopuoliseen käyttöön. Tulkki ja konferenssin järjestäjä neuvottelevat tulkin palkkiosta erikseen. Konferenssin vastuuhenkilön on huolehdittava, että konferenssiin osallistujat tietävät, että he eivät saa tallentaa tulkkauksentallentamista. (AIIC, 2016.)

6.2 Tulkkauksen tekijänoikeudet

Tulkkauksen tekijänoikeuksista löytyy maininta ainakin kolmesta tulkkauksentallentamisen järjestön tai toimielimen asiakirjasta. Suomen kääntäjien ja tulkkiensa liitto (SKTL), International Association of Conference Interpreters (AIIC) sekä Pohjoismaiden ministerineuvosto sanovat, että tulkillä on tekijänoikeus suoritteeseensa.

Suomen kääntäjien ja tulkkiensa liitto, tulkkauksentallentajien yleiset sopimusehdot:

Tulkillä on tekijänoikeus suoritteeseensa. Tulkkauksentallentamista ei saa etukäteen sopimatta tallentaa, välittää tai lähettää missään muodossa. Tulkin suostumuksella tehtyä tallennetta saa käyttää vain nimenomaan kirjallisesti sovitulla tavalla, ja siitä on suoritettava erikseen sovittava korvaus. (SKTL 2023c.)

AIIC, tekijänoikeus (AIIC 2023 ja AIIC 2016):

Oma käännös. Alkuperäinen teksti: Liite 4.

Tulkkausta ei saa tallentaa ilman tulkin suostumusta. Yksityisellä sektorilla lisämaksu saattaa olla kansainvälisen tekijänoikeuden yleissopimuksien mukainen. Lisämaksu riippuu tallennuksen tarkoituksesta. Toisin sanoen siitä, tallennetaanko kaupalliseen vai hallinnolliseen tarkoitukseen.

Oma käännös. Alkuperäinen teksti: Liite 5.

Konferenssitulkkiin suoritteet ovat kansainvälisen lainsuojan alla. Bernin yleissopimus suojaa kirjailijoiden etuja; käännökset suojellaan alkuperäisten töiden tavoin ja kääntäjät kuten kirjailijoiden. Konferenssitulkin tulkkauksen tuotos muuttuu Bernin yleissopimuksen mukaiseksi käännökseksi, kun tulke tallennetaan mihin tahansa aineelliseen kohteeseen (tuloste, ääni- tai audiovisuaalinen tallenne, levy, magneettinauha, video, dia, elokuva, johto, kaapeli, kalvo, mikrokortti tai jokin vastaava kohde). Tekijää koskee yleissopimuksen mukaiset yksinoikeudet.

Pohjoismaiden ministerineuvosto, puitesopimus (Nordisk ministerråd 2023):

Oma käännös. Alkuperäinen teksti: Liite 6.

Tulkilla on tekijänoikeus suoritukseensa. Tulkkausta voi käyttää suoratoistoon tulkkauspaikalta. Asiasta on sovittava etukäteen tulkin kanssa ja sen tulee ilmetä tilauksen vahvistuksesta tai liitteestä. Jos tulkkausta käytetään muuhun tarkoitukseen ja tulkkausta välitetään eteenpäin tai siirretään äänenä ja/tai kuvana, on asiasta sovittava erikseen tulkin kanssa etukäteen. Tällöin tulkilla on oikeus saada puoli- tai kokopäivän palkkioon 25 % lisäkorvaus. Jos tulkin ääntä käytetään ainoastaan toimeksiintajan sisäiseen käyttöön, esimerkiksi yhteenvedon kirjoittamiseksi, ei lisäkorvausta makseta.

Tulkkauksen tekijänoikeuksista löytyi Akavan erityisalojen lakimiehen Tuire Torvelan kommentti Hanna-Mari Jokelaisen ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyöstä (2011). Torvela toteaa työssä, että työntekijän näkökulmasta ajateltuna tallennettava tulkkaustoimeksianto vaatii aina työntekijän suostumuksen. Tulkilla on Torvelan mukaan tekijänoikeus tallenteeseen ja tulkin pitäisi saada suostumus tallenteen käyttöön. Kuitenkin Torvela miettii, että etätulkkauksen tallentamiseen lain näkökulmasta olisi syvennyttävä enemmän. Vasta sitten tallentamiseen liittyviin tekijänoikeuksiin voitaisiin antaa päteviä vastauksia.

Tulkkauksen tekijänoikeusasiat eivät olleet kaikille sähköpostikyselyynvastaajille selviä, vaan vastaukset vaihtelivat paljon. Kaksi vastaajaa kertoi, että tekijänoikeusasioista on keskusteltu heidän organisaatioissaan ajoittain. Yksi vastaaja ihmetteli kysymystä ja sitä, kuinka tulkilla voisi olla tekijänoikeuksia tulkkeeseensa. Vastaaja pohti, jos joku tulkki kieltäytyy tulkkaamasta, voi asiakas etsiä itselleen toisen tulkin, joka suostuu tallentamiseen. Vastauksista käyvät

ilmi vaihtelevat käytännöt tulkkauksen tallentamiseen liittyen. Muutama vastaaja jätti vastaa-
matta kysymykseen. Voi olla, että kysymystä olisi pitänyt selittää auki paremmin sähköposti-
viestissä, jolloin vastauksia olisi kertynyt enemmän.

Eräs vastaajista vastasi, että tulkilla on oikeudet tulkkeeseen, mutta kuitenkin yliopistolla, jossa
hän työskentelee, on ajallisesti rajaton oikeus käyttää tulketta alkuperäisesti sovitun tarkoituk-
sen mukaan. Yksi vastaaja pohti asiaa, eikä ollut varma onko hänellä tekijänoikeuksia vai ei.
Hän kuitenkin, ajatteli, että tulketta saa käyttää vain alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti.

*Oikeuksiin liittyen ei ole yksiselitteisiä sopimuksia. Oletan, ettei minulla ole oikeuk-
sia tulkkeeseen – paitsi, että sitä EI saa käyttää muuhun kuin sovittuihin tarkoituk-
siin. Jos tallenne leviää, sen saaminen pois julkisuudesta on mahdoton tehtävä.
(Laina sähköpostista.)*

Suomessa tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä alettiin pohtia seurauksena Covid-19-pande-
miasta, kun tulkkaustoimeksiannot siirtyivät etätulkkauksiksi, joissa tulkit eivät välttämättä
tienneet milloin tulkkausta tallennetaan. Kyselyyn vastanneiden organisaatioissa vastaavaa kes-
kustelua ei ollut käyty seurauksena Covid-19-pandemiasta.

6.3 Toimintatapojen sovellettavuus Suomessa

Haastatteluun osallistuneita työryhmän jäseniä ei personoida tässä opinnäytetyössä tulkkaus- ja
viittomakielialan pienen koon takia. Työryhmän jäsenet kokivat dokumenttianalyysin keinoin
tehdyn kartoituksen hyödyllisenä informaationa heidän jatkotyöskentelyään varten. Työryhmä
mietti, että jatkotyöskentelyä varten olisi tärkeää saada suositukselle tukea lainsäädännöstä. Si-
ten suositus olisi vakuuttavampi ja tulisi helpommin käyttöön alalle. Kaksi osallistujaa harmit-
teli, ettei muualtakaan maailmalta löytynyt tietoa asiasta lainsäädännön tasolta, vaan kerätyt
tiedot olivat organisaatioiden sisäisiä toimintatapoja ja käytänteitä.

*Jos niitä ammattikunnan sisäisiä käytänteitä ei ole tunnustettu, on vähän siinä ja
siinä, kuinka pitkälle ne tosiasiallisesti pätee, kun ei ole lainsäädäntöä siellä sel-
känäjana. (Laina osallistujan kommentista.)*

Työryhmässä koettiin hyväksi huomata, että osassa paikoissa oli mietitty samoja, tulkkauksen
tallentamiseen ja tekijänoikeuksiin liittyviä asioita kuin Suomessa tällä hetkellä mietitään. Vai-
kuttaa kuitenkin siltä, että muissa valtioissa ei olla asian kanssa juurikaan pidemmällä kuin
Suomessa. Ryhmästä nousi kummastelua myös osan sähköpostivastaajien melko vapaista käy-
tänteistä tallentamiseen liittyen.

Kiinnostavaa on se, että näissäkin vastauksissa oli, että ei oo mitään sopimuksia ja on hyvin vapaata käytäntöä olemassa. (Laina osallistujan kommentista.)

Työryhmä pohti, että tulevan suosituksen mahdollisesti valmistuessa, sen olisi oltava yleispätevä kaikkiin tilanteisiin. Suositukseen voitaisiin kirjata erinäisiä poikkeustilanteita, ja sen pitäisi olla alalla yleisesti tunnustettu. Osallistujat olivat keskenään eri mieltä siitä, pitäisikö asiaan saada suostumus Kelalta vai voisivatko alan yritykset päättää toimintatavoista itsenäisesti, ja Kela mukautuisi vähitellen noudattavaan yritysten toimintatapoja.

Me ei olla saatu yhteiskunnan tasolta tällaista pyyntöä tällaisen ohjeistuksen tekemiselle, että en tiedä mitä kanavaa sitä... pystyiskö Diakin tai Humakin kautta opettaja-oppilaitostasolla niin kuin suosittelemaan Kelalle. Se jää sitten kysymykseksi. Miten Kela oikeesti ottaisi sen käyttöön ja ohjeistaa asiakkaita tilausten tekemisessä. (Laina osallistujan kommentista.)

Mutta tokihan nyt siis tulkkausalalan yritykset itsehän saa määritellä sitä, että miten heidän palveluaan käytetään pitkässä juoksussa. (Laina osallistujan kommentista.)

Keskustelua syntyi paljon tallenteiden korvauksista, niiden määrästä sekä tavasta merkitä mahdollinen tallentamista koskeva korvaus tulevaan suositukseen. Lisäkorvauksen suuruuden määrä eri paikoissa oli työryhmän mielestä hyödyllistä ja osviittaa antavaa tietoa. Haastatteluun osallistuneiden ajatukset vaihtelivat, miten korvaus tulisi merkitä suositukseen. Eräs osallistuja ajatteli, että ketään ei voida velvoittaa maksamaan, mutta ohjeistuksia ja suosituksia voi yrittää antaa. Toinen osallistuja mietti, että jonkun toimielimen sisäisiä käytäntöjä voi olla vaikea laajentaa yleiseen käyttöön, joten suositukseen ei voi laittaa mitään lisäkorvaushintaa. Kolmas osallistuja pohti, että suositukseen olisi hyvä laittaa minikorvaushinta, esimerkiksi teemahaastattelun tuloksissa mainittu 25 %. Neljäs osallistuja puolestaan ajatteli, että asioimistulkkausissa, esimerkiksi perhejuhliissa, 25 % lisäkorvaus olisi kohtuuttoman suuri. Viides osallistuja totesi, että esimerkiksi kaupallisten firmojen kanssa toimittaessa korvauksenkin olisi hyvä kasvaa suhteessa tulkkeen näkyvyyden kanssa.

Mutta jotenkin siihen suositukseen, niin toivoisin, että siinä näkyisi sellaista ohjaavaa, että jos teet esimerkiksi johonkin maksullis... jos teet jotain verkkojulkaisua jollekin yritykselle, joka tavoittelee voittoa, niin kuin lähtökohtaisesti, niin silloin mun mielestä ilman muuta kannattaa neuvotella siitä levikistä ja kestosta saatavista korvauksista. Mutta sitten niin kuin (osallistuja) sanoi, niin meillä on niin monenlaisia näitä tilauksia, että joka käänneessä se ei sitten taas oo millään muotoa mielekästä. (Laina osallistujan kommentista.)

Sekä osallistujien että kyselyn vastaajienkin mielestä on eri asia, tallennetaanko tulkkauksista pienen ryhmän sisäiseen käyttöön vai julkisesti levitettäväksi. Samaa painotettiin kantelussa Kelan

toimistossa kuvaamisessa (Kela 2023). Kuten ylempänä luvussa neljä on kerrottu, ei tekijällä ole tekijänoikeuslain toisen pykälän mukaan valtaa rajoittaa teoksensa käyttöä yksityisessä tilanteessa eli kun teosta jaetaan suljetulle piirille. Vasta kun teosta jaetaan yleisölle, eli avoimelle piirille, on tekijällä määräysvaltaa. (Harenko ym. 2016, 40–42.)

Haastatteluun osallistuneet olivat yhtä mieltä dokumenttianalyysin tulosten kanssa siitä, että tulkille on aina ilmoitettava tallentamisesta. Ilmoitus on tehtävä osallistujien mielestä tilauksen yhteydessä tai tulkilta suullisesti kysyen. Osallistujat eivät keksineet tilanteita, joissa tallentamisesta ei tarvitsisi ilmoittaa. Yksi osallistujista mietti, että ilmoittaminen ja luvan kysyminen kuuluu jokaisen omaan hyvään eettiseen käytökseen.

Mä vedän tässä asiassa mutkat suoriksi. Ajattelen, että pitää ilmoittaa aina. -- Mä en lähtis siitä neuvottelemaan yhtään kenenkään kanssa. Siihen ei mun mielestä ole poikkeuksia, ettenkö saisi tietää, että mua tallennetaan tai kollegaa tallennetaan. (Laina osallistujan kommentista.)

Osallistujien kesken nousi keskustelua tulkkauksen tekijänoikeuksista. Haastateltavat pohtivat, minkälainen tulkkaus on tekijänoikeuden alaista. Eräs osallistuja ajatteli, että taiteelliset, kuten teatteri- ja oopperatulkkaukset saavat tekijänoikeuden suojan, mutta asiapitoiset tekstit eivät, sillä ne eivät ole itsenäisiä ja omaperäisiä teoksia. Toinen osallistuja lisäsi, että olisiko asiapitoisten lähdetekstien tulkkaukset huonoja tulkkeita, jos ne saisivat tekijänoikeuden suojan.

Jos asiatekstiä tulkkaa niin, että, että se on niin omaperäistä, että se nauttis jotain tekijänoikeussuojaa, herää kysymys, että onko se niin kun lainkaan vastaava. Eli onko se käytännössä huono tulkkaus silloin. (Laina osallistujan kommentista.)

Yksi osallistujista pohti SKTL:n lausuntoa (s.38) tulkkauksen tekijänoikeuksista. Hänen mukaansa teksti ei välttämättä kestäisi syvempää tarkastelua, jos sitä tarkasteltaisiin tekijänoikeuslain kannalta.

Useissa eri maiden ja organisaatioiden tulkkien ammattieettisissä säännöstoissa sanotaan, että tulkin on tulkattava tarkasti ja lähdetekstille uskollisesti. Tulkki ei saa lisätä eikä poistaa lähdetekstistä tulkatessaan mitään. (AIIC 2022, 3; AUSIT 2012, 5; Kieliasiantuntijat 2021; Nordisk Ministerråd 2023b.) Australian viittomakielen tulkkien järjestön eettiset ohjeet muistuttavat, että lähdetekstille uskollinen tulkkaus ja kirjaimellinen sanasta sanaan tulkkaus eivät ole samoja asioita eikä niitä kuulu sekoittaa keskenään (ASLIA 2020, 6).

Tulkkauksen tallentamisen suosituksia tehdessä olisi tiedettävä tarkasti, milloin tulkkaus on tekijänoikeuden suojan piirissä. Lakipykälien läpikäymiseen tarvittaisiin osaavamman laintuntijan apua erään osallistujan mielestä. Jos lupaa tulkkauksen tallentamisen kysymiselle ei voida aina perustella tekijänoikeuksilla, olisi luvan kysymiselle löydettävä jokin muu peruste.

Kuten Tekijänoikeusneuvoston lausunnosta käy ylempänä (Esimerkki 2, s. 27) ilmi, saattaa tulkkaus saada tekijänoikeuden suojan, jos tulkki on lisännyt siihen riittävästi esimerkiksi ympäristön äänimaiseman kuvailua. Ilman tätä ainakaan kirjoitustulke ei ylitä teoskynnystä. Viittomakielen tulkkauksen osalta Tekijänoikeusneuvostolta ei ole pyydetty lausuntoa.

Tekijänoikeuslain 45 pykälä käsittelee esittävää taiteilijaa. Muun muassa äänikirjan lukija lasketaan esittäväksi taitelijaksi. Esittävällä taiteilijalla teoskynnys eli ”suorituskynnys” on matalampi kuin alkuperäisellä tekijällä eikä esittävän taitelijan esityksen tarvitse olla itsenäinen tai omaperäinen. Vaatimuksena suojalle on, että esityksen ajatellaan olevan esittävän taiteen alainen. (Harenko ym. 2016 174, 434.) Esittävän taitelijan esityksen kohteen on oltava tekijänoikeuslain mukainen teos (Tekijänoikeusneuvosto 1987, 3).

Myös kääntäjillä sekä teoksen muuntelijoilla on tekijänoikeus muunnokseen tekijänoikeuslain neljännen pykälän mukaisesti (Tekijänoikeuslaki 607/2015, 4 §). Kääntäjä saa suojan teokseensa, jos käänös on riittävän omaperäinen. Esimerkiksi käyttöohjeen käänös ei välttämättä saa suojaa, mutta kaunokirjalliset teokset saavat suojan yleensä aina. (Harenko ym. 2016, 76–77.) Voisikin miettiä, ovatko tulkkeet, joiden lähdetekstinä on tekijänoikeuslaissa määritelty teos, tekijänoikeussuojan alaisia teoksia tai lähioikeussuojan esittävän taitelijan antaman lähioikeussuojan ”suorituksia”.

7 POHDINTA

Mietimme opinnäytetyöprosessin alussa kahta eri tutkimuskysymysvaihtoehtoa opinnäytetyön tilaajan ja ohjaajan kanssa. Tiesimme, että aihe saattaa olla hankala tutkittava. Ensimmäisessä vaihtoehdossa tutkittavat maat olivat Saksa, Norja ja Kanada. Toiseen vaihtoehtoon mietimme maiden sijaan yhteydenottoa Euroopan Unioniin, Natoon sekä Yhdistyneisiin Kansakuntiin.

Tutkimuskysymykset tarkentuivat lopulliseen muotoonsa työn edetessä. Alkuperäiset maat ja organisaatiot vaihtuivat yleiskäsiteeksi ”eri maat”, sillä koin, että on parasta hyödyntää kaikki se tieto, jota saan kerättyä tästä aiheesta. En saanut yhteydenottoyrityksistä huolimatta vastauksia Natosta enkä YK:sta. EU:sta luvattiin useamman yhteydenottoyrityksen jälkeen vastata, mutta vastaus saapui opinnäytetyön tekemisen kannalta liian myöhään.

Sain tutkimuskysymyksiin vastauksia kohtuullisen hyvin. Toivoin kuitenkin, että olisin löytänyt toisistaan enemmän poikkeavia vastauksia ja että vastauksia olisi ollut enemmän. Toivoin myös, että olisin löytänyt tietoa lainsäädännön tasolta.

Jälkikäteen ajateltuna sähköpostikysely olisi pitänyt muotoilla eri tavoin. Työn alkuvaiheessa en ollut vielä omaksunut työhön liittyviä käsitteitä, minkä takia sähköpostiviestissä on käytetty vääriä termejä. Sain hyviä vastauksia sähköposteihin, joten en näe työn kokonaisuunnistumisen kannalta väärin termien käyttöä kovin suurena virheenä.

Ryhmäteemahaastatteluun osallistui viisi henkilöä 11 kutsutusta. Määrä oli riittävä ja ryhmässä ilmaistiin toisistaan eriäviä mielipiteitä, minkä ajattelen olevan hyvä asia työ kannalta. Valittu tutkimusmenetelmä toimi kohderyhmässä, eikä ryhmän jäsenet jääneet toistensa varjoon. Haastattelua varten olisi ollut hyvä valmistella enemmän kysymyksiä.

7.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Tässä kappaleessa vastaan tutkimuskysymyksiin luvussa 6 esiteltyjen tulosten perusteella.

1. Mitä tulkkauksen tallentamisesta ja tulkkauksen tallenteiden tekijänoikeuksista on säädetty Suomessa ja eri maissa?

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että tulkkauksen tallentamisen käytännöt vaihtelevat huomattavasti eri organisaatioissa. Lainsäädännön tasoista tietoa ei löytynyt mistään maasta.

Suurimmalla osalla opinnäytetyön toteuttamiseen osallistuneista oli käytäntönä, että tulkilta kysytään aina lupa tulkkauksen tallentamiseen. Myös niillä tahoilla, joissa se ei ollut vakiintunut toimintapa, toivottiin, että tulkilta kysyttäisiin lupa aina. Muutamat kertoivat, että tallentamisesta oli merkintä esimerkiksi tilausvahvistuksessa tai muussa kirjallisessa dokumentissa.

Monet vastasivat, että ainoastaan tilaisuuden järjestäjä saa tallentaa tulkkausta. Kuitenkin vain yhdessä kirjallisessa ohjeistuksessa mainittiin tapahtuman järjestäjän velvollisuudesta informoida osallistujia siitä, että yksityishenkilöiden itsenäinen tulkkauksen tallentaminen ei ole sallittua. Tulkkauksallenteiden käyttötavoista mainittiin, että tallennetta saa käyttää vain ennalta sovittuun tarkoitukseen. Tulkkauksen vastuuvapaus oli isommissa toimielimissä käytössä, toisissa paikoissa asiasta oli alettu käymään keskustelua.

Tulkkauksen tekijänoikeuksista löytyi muutamia kirjallisia säädöksiä. Kuitenkaan yhtäkään lakitasoista kirjausta ei löytynyt, vaan kaikki olivat jonkin toimielimen, liiton tai organisaation sisäisiä kirjauksia. Tulkkauksen tekijänoikeudet olivat osalle vastaajista epäselvä aihe ja osa oli miettinyt aihetta aikaisemminkin.

2. Olisiko tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän mielestä löydetty säädökset tai toimintatavat sovellettavissa Suomessa?

Tulkkauksen tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän mielestä toimintatapoja voisi soveltaa Suomessa. Työryhmä oli samaa mieltä kyselyyn vastaajien kanssa siitä, että tulkilta pitäisi kysyä aina lupa tulkkauksen tallentamiseen. Työryhmä koki hyödyllisenä muiden tahojen lisäkorvauksen määrän tietämisen, mutta ryhmän sisällä oli erimielisyyksiä siitä, pitäisikö lisäkorvauksen minimimäärää kirjata tulevaan suositukseen vai ei.

Sähköpostikyselyyn vastanneista suurin osa oli henkilöitä, joilla on kokemusta konferenssitulkkauksesta eri tahoilla. Työryhmän jäsenet puolestaan edustivat monipuolista joukkoa tulkkauksen alan ammattilaisia. Tulkkauksen tallentaminen erilaisissa tulkkauksilanteissa, kuten oikeus-, yleisö- ja asioimistulkkauksessa mietitytti työryhmäläisiä. Konferenssimaisiin tulkkauksilanteisiin verrattuna samoja korvauksia ei välttämättä pystytty toteuttamaan kaikissa tilanteissa.

Olen tyytyväinen, että opinnäytetyöhön saatiin kerättyä materiaalia eri menetelmin. Työn tavoite saavutettiin, sillä opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin löytyi vastauksia. Saadut tulokset kertovat, että muuallakaan maailmassa ei olla mietitty aihetta juurikaan pidemmälle kuin Suomessa. Lainsäädäntötason tiedon puuttuminen oli ennalta oletettava tulos.

Työn ajankohtaisuus näkyy siinä, että aiheesta on ollut keskustelua eri tahoilla, mutta ratkaisuja pohdittaviin kysymyksiin löytyi vähemmän. Yli kymmenen vuotta sitten tehty opinnäytetyö sivusi aihetta (Jokelainen 2011), joten olen iloinen, että asiaa on alettu selvittämään tarkemmin Suomessa.

7.2 Yleistettävyy, eettisyys ja luotettavuus

Suurin osa opinnäytetyön dokumenttianalyysin tuloksista on kerätty Pohjois-Euroopan alueelta, joten maantieteellinen kattavuus ei ole kovin iso. Opinnäytetyön luotettavuutta lisäisi sähköpostikyselyn suurempi otanta ja vastausten monipuolisuus. Nyt dokumenttianalyysin sähköpostikyselyyn vastaajat edustivat suurelta osin konferenssitulkkveja, joten työolosuhteet eivät ole suoraan verrattavissa esimerkiksi asioimistulkkaukseen. Paremmalla kielitaidolla olisi saatanut löytää enemmän materiaalia dokumenttianalyysiä varten. Sähköpostin muotoilu ja väärin termien käyttäminen saattoi vähentää vastaajien määrää.

Viittomakielentulkkioiskelija ei välttämättä ole riittävän pätevä selvittämään lainsäädäntöä. Lainsäädännön selvittämisestä olisi saanut pienemmällä työllä paremman tuloksen, jos asian olisi tehnyt lakiasioihin perehtynyt henkilö. Lakia paremmin tunteva henkilö olisi löytänyt useampia työn aiheeseen liittyviä lainkohtia, kuin työssä tällä hetkellä on käsitelty.

Vastauksien anonymisointiin oli kiinnitettävä huomioita vastauksien pienen määrän takia. Päädyin esittämään sähköpostilla saadut vastaukset suomen kielellä, sillä vastauksia oli vähän ja ne niitä oli annettu eri kielillä. Mahdollisuus vastauksien antaneiden henkilöiden tunnistamiseksi pieneni, kun kaikki vastaukset ovat esitelty suomen kielellä. Samasta syystä eli pienen osallistujien määrän takia, en ole tässä työssä antanut haastatteluun osallistujille tutkimusnimiä enkä eritellyt kuka on vastannut mitään.

7.3 Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa tunnistan monia asioita, joihin pitäisi perehtyä enemmän ja joista pitäisi tehdä lisäselvitystä. Monet jatkotutkimusaiheista ovat sellaisia, joiden selvittämiseen tarvittaisiin perehtyneisyyttä lainsäädäntöön ja etenkin tekijänoikeuksiin. Suurin osa jatkotutkimusaiheista eivät soveltuisi viittomakielen tulkkauksen opinnäytetöiksi.

Lainsäädäntöön perehtyneiltä näkisin tärkeäksi miettiä tarkemmin tulkkausten tekijänoikeusasioita. Missä tilanteissa esimerkiksi viittomakielen- tai puhevammaisten tulkkaus on tekijänoikeuksien alaista? Asiaa tulisi selvittää sekä suomen tekijänoikeuslain näkökulmasta että Euroopan Unionin direktiivien näkökulmasta.

Eryteisesti tekijänoikeusasioissa kiinnostaa näkökulma, jossa tutkittaisiin voiko tulkkaus olla joissain tilanteissa esittävän taitelijan suojan alaista. Asiasta voisi lähettää lausuntopyynnön tekijänoikeusneuvostolle, jolloin saataisiin selville neuvoston virallinen kanta asiaan. Tieto helpottaisi myös tulkkausten tallentamisen pelisääntöjä pohtivan työryhmän toimintaa.

Kun Tulkkausten tallentamisen pelisääntöjä pohtiva työryhmä saa suosituksensa tai ohjeistuksensa valmiiksi, olisi tärkeää selvittää ohjeistuksen käytännön noudattamista ja toteutumista tulkkausalalla. Asiaan voitaisiin perehtyä sekä asiakasnäkökulmasta että palveluntuottaja näkökulmasta.

LÄHTEET

- AIIC 2016. Memorandum concerning the use of recordings of interpretation at conferences. Viitattu 15.4.2023. <https://aiic.org/document/4427/Memorandum%20concerning%20the%20use%20of%20recordings%20of%20interpretation%20at%20conferences%20-%20ENG.pdf>
- AIIC 2022. AIIC Code of Professional Ethics. Viitattu 15.4.2023. https://aiic.org/document/10277/CODE_2022_E&F_final.pdf
- AIIC 2023. Glossary. Viitattu 10.4.2023. <https://aiic.org/site/world/conference/glossary>
- Alexieva, Bistra 1997. A Typology of Interpreter-mediated Events. Teoksessa Pöchhacker, Franz & Shlesinger, Miriam (toim.) 2002. The Interpreting Studies Reader. London: Routledge.
- Alley, Erica 2019. Professional Autonomy in Video Relay Service Interpreting. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Aluehallintovirasto 2023a. Digipalvelulain vaatimukset. Viitattu 7.5.2023. <https://www.saavuttavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/>
- Aluehallintovirasto 2023b. WCAG 2.1: lain vaatimukset. Viitattu 9.5.2023. <https://www.saavuttavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/wcag-2-1/>
- Asioimistulkin ammattisäännöstö 2021. Viitattu 7.5.2021. <https://kieliasiantuntijat.fi/wp/wp-content/uploads/2021/01/Asioimistulkin-ammattisa%CC%88a%CC%88nno%CC%88sto%CC%88-2021-web.pdf>
- ASLIA 2020. Code of Ethics and Guidelines for Professional Conduct. Viitattu 15.4.2023. <https://aslia.com.au/wp-content/uploads/ASLIA-Code-of-Ethics-1.pdf>
- AUSIT 2012. Code of Ethics and Code of Conduct. Viitattu 15.4.2023. https://ausit.org/wp-content/uploads/2020/02/Code_Of_Ethics_Full.pdf
- Bernin yleissopimus 3/1963. Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta. Viitattu 12.4.2023. BERNIN YLEISSOPIMUS kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta - FINLEX ®
- Eduskunta 2023. Tekijänoikeuslain uudistus – DSM-direktiivin toimeenpano Suomessa. Viitattu 16.4.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/tekijanoikeuslain-uudistus-dms-direktiivin-toimeenpano.aspx
- Euroopan komissio 2022. Commission Staff Working Document. Report on the availability of certain copyright protected works for persons with disabilities within the internal market.
- Euroopan Unioni 2004. Agreement on Working Conditions and the Pecuniary Regime for Auxiliary Conference Interpreters1 (ACIs) Recruited by the Institutions of the European Union. Viitattu 15.4.2023. https://europa.eu/interpretation/doc/conv_en_2008.pdf
- (EU) 2017/1563. Regulation (EU) 2017/1563 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2017 on the cross-border exchange between the Union and third countries of accessible format copies of certain works and other subject matter protected by copyright

- and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled. Viitattu 6.5.2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017R1563>
- Euroopan Unioni 2021. Julkisen sektorin verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuus. Viitattu 12.4.2023. EUR-Lex - 4314916 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
- Euroopan Unioni 2023. Conference interpreting explained. Viitattu 7.4.2023. <https://knowledge-centre-interpretation.education.ec.europa.eu/en/conference-interpreting/conference-interpreting-explained>.
- EOAK 2016/1577. Kuvaaminen Kansaneläkelaitoksen toimistossa. Viitattu 15.4.2023. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1577/2016>
- Finlex 3/1963. Asetus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta tehdyn, Brysselissä vuonna 1948 tarkistetun Bernin yleissopimuksen voimaansaattamisesta. Viitattu 12.4.2023. [Asetus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta tehdyn, Brysselissä vuonna 1948 tarkistetun Bernin yleissopimuksen voimaansaattamisesta. - FINLEX ®](#)
- Finlex 1036/2005. Valtioneuvoston asetus tekijänoikeusasetuksen muuttamisesta. Viitattu 9.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051036>
- Fletcher, Marion & Carmichael, Andy 2021. Recorded conference interpretations: Translation or interpretation. Acadeafic. Viitattu 23.4.2023 <https://acadeafic.org/2021/11/12/translation-or-interpretation/>
- Gorschelnik, Hanna 2022. Tulkkauksen tallentamiselle pelisäännöt -diasarja. Ei julkaistu.
- Gorschelnik, Hanna 2023. VS: Asiaa opinnäytetyöstä. Email lotta.ahonen@humak.fi. 18.4.2023.
- Haarman, Pirkko-Liisa 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. 3. Painos. Helsinki: Talentum.
- Haarman, Pirkko-Liisa 2014. Immateriaalioikeus. 5. painos. Helsinki: Talentum.
- Harenko, Kristiina & Niiranen, Valtteri & Tarkela, Pekka 2016. Tekijänoikeus. Helsinki: Talentum Pro.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija & Tiittula, Liisa 2020. Vestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (toim.) Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. 2020. Gaudeamus.
- Jokelainen, Hanna-Mari 2011. Etätulkkaus valtakunnallisena palvelumuotona. Kohti laadukasta etätulkkausta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielialan tulkkitoiminta. Opinnäytetyö. Viitattu 7.5.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36652/Hanna-Mari_Jokelainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai gradun alusta loppuun. Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

- Kela 2020. Koronaviruksen vaikutukset vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluun. Viitattu 5.5.2023. <https://www.kela.fi/ajankohtaista-koronasta/27886946/koronaviruksen-vaikutukset-vammaisten-henkiloiden-tulkkauspalveluun>
- Kela 2023a. Tutustu vammaisten tulkkauspalveluun. Viitattu 12.4.2023. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-tutustu-tulkkauspalveluun>
- Kela 2023b. Vammaisten tulkkauspalvelu. Viitattu 14.4.2023. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu>
- Kela 2023c. Etätulkkaus. Viitattu 14.4.2023. <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-etatulkkaus>
- Kieliasiantuntijat 2021. Asioimistulkin ammattisäännöstö. Viitattu 14.4.2023. <https://kieliasiantuntijat.fi/wp/wp-content/uploads/2021/01/Asioimistulkin-ammattisa%CC%88a%CC%88no%CC%88sto%CC%88-2021-web.pdf>
- Kieliasiantuntijat 2023a. Kieliasiantuntijat ry. Viitattu 26.4.2023. <https://kieliasiantuntijat.fi/fi/kieliasiantuntijat-ry/>
- Kieliasiantuntijat 2023. Kieliasiantuntija työssä. Viitattu 7.4.2023. <https://kieliasiantuntijat.fi/fi/kieliasiantuntija-tyossa/>
- Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019. Viitattu 8.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>
- Loikkanen, Jenni & Pietilä, Vanessa & Karhu, Jenna 2022. Kysely tulkkauksen tallentamisesta. Ei julkaistu.
- Mentula, Leevi & Saarikivi, Tommi 2012. Teatteritekstit ja tekijänoikeudet. Suomen teatterit – Finlnads Teatrar ry. Viitattu 10.4.2023. http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/selvitys_teatteritekstit_ja_tekijnoikeudet.pdf
- Messo, Matleena & Pajunen, Marianna 2021. Etätulkkaus toimivaksi – Opas viittomakielen etätulkkaukseen. Humanistinen ammattikorkeakoulu & Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tulkkaustoiminnan kehittäminen. Opinnäytetyö. Viitattu 7.5.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/507469/Pajunen_Marianna_Messo_Matleena.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Moser-Merser, Barbara 2003. Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters. International Telecommunication Union (ITU)-Ecole de Traduction et d'Interpretation, Université de Genève (ETI). Viitattu 14.4.2023. https://aiic.org/document/516/AIICWebzine_Summer2003_3_MOSER-MERCER_Remote_interpreting_Assessment_of_human_factors_and_performance_parameters_Original.pdf
- Napier, Jemina & McKee, Rachel & Goswell, Della 2010. Sign Language Interpreting in Australia and New Zealand. Theory and practice in Australia and New Zealand. 2. painos. Sydney: The Federation Press.
- Napier, Jemina & Skinner, Robert & Braun, Sabine 2018. Introduction. Teoksessa Napier, Jemina & Skinner, Robert & Braun (toim.) Interpreting via Video Link. Washington DC: Gallaudet University Press.

- Napier, Jemina 2020. The Impact of the Covid-19 Pandemic on Sign Language Interpreting Working Conditions. Acadeafic. Viitattu 23.4.2023. <https://acadeafic.org/2020/06/10/interpreting/>
- Nordisk Ministerråd, 2023a. Ramavtal för tolkuppdrag. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Nordisk Ministerråd, 2023b. Yrkesetiska regler för tolkar som har ingått ramavtal med Nordiska ministerrådets sekretariat.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023. Kansainväliset tekijänoikeussopimukset. Viitattu 8.5.2023. <https://okm.fi/kansainvaliset-sopimukset>
- Parkkinen, Janna & Saremaa, Marika 2014. Potilasohjeen käännös. Tekijänoikeudet käännöksessä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 7.5.2023. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/75295/Parkkinen-Saremaa.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Pietilä, Ilkka 2017. Ryhmähaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johan (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Reid, E. Blake & Ncube, B. Caroline, 2019. Revised scoping study on access to copyright protected works by persons with disabilities. Geneve: WIPO World Intellectual Property Organization. Viitattu 1.4.2023. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_38/sccr_38_3.pdf
- Saavutettavuusdirektiivi.fi 2023a. Mitä on saavutettavuus? Viitattu 3.5.2023 <https://saavutettavuusdirektiivi.fi/mita-on-saavutettavuus/>
- Saavutettavuusdirektiivi.fi 2023b. Direktiivi parantaa digitaalisten palveluiden laatua. Viitattu: 12.4.2023 Saavutettavuus on arvovalinta | Saavutettavuusdirektiivi.fi
- SKTL 2023a. Tulkkausta eri menetelmillä. Viitattu 10.4.2023. https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/tulkkausta-eri-menetelmilla/
- SKTL 2023b. Tulkkausta eri tilanteissa. Viitattu 10.4.2023. https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/tulkkausta-eri-tilanteissa/
- SKTL 2023c. Tulkkaustöiden yleiset sopimusehdot. Viitattu 14.4.2023. https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja-asiakkaan-tyokalupakki/tulkkaustoiden-yleiset-sopimuseh/
- Tekijänoikeus.fi 2023. Lähioikeudet. Viitattu 7.5.2023. <https://tekijanoikeus.fi/tekijanoikeus/lahioikeudet/>
- Tekijänoikeuslaki 263/2023. Viitattu 16.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230263>
- Tekijänoikeuslaki 607/22.5.2015, 1 §: Tekijänoikeuden kohde. Viitattu 12.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P1>
- Tekijänoikeuslaki 607/14.10.2015, 2 §: Taloudelliset oikeudet. Viitattu 12.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P2>

- Tekijänoikeuslaki 607/22.5.2015, 3 §: Moraaliset oikeudet. Viitattu 10.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P3>
- Tekijänoikeuslaki 607/22.5.2015, 4 §: Teoksen muuntelu ja muuttaminen. Viitattu 15.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P4>
- Tekijänoikeuslaki 607/22.5.2015, 8 §: Julkistaminen ja julkaiseminen. Viitattu 21.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P8>
- Tekijänoikeuslaki 607/22.5.2015, 9 §: Tekijänoikeussuojaa vailla olevat teokset. Viitattu 12.1.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L1P9>
- Tekijänoikeuslaki 849/9.11.2018, 17 §: Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi. Viitattu 14.4.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L2P17>
- Tekijänoikeuslaki 849/9.11.2018, 17 a §: Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi. Viitattu 6.5.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L2P17a>
- Tekijänoikeuslaki 849/9.11.2018, 17 b §: Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi. Viitattu 6.5.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L2P17b>
- Tekijänoikeuslaki 849/9.11.2018, 17 c §: Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi. Viitattu 6.5.2023 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L2P17c>
- Tekijänoikeuslaki 821/2005, 5 luku: Tekijänoikeuden lähioikeudet. Viitattu 22.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L5>
- Tekijänoikeuslaki 263/3.3.2023, 45 §: Esittävä taiteilija. Viitattu 22.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404#L5P45>
- Tekijänoikeusneuvosto 1987. Lausunto 1987:18. Viitattu 15.4.2023. <https://okm.fi/documents/1410845/3974652/Lausunto+1987-18+Esitt%C3%A4v%C3%A4+taiteilija.pdf/e67d9d56-a083-4069-9096-08eca3721c50/Lausunto+1987-18+Esitt%C3%A4v%C3%A4+taiteilija.pdf?version=1.1&t=1485174325000>
- Tekijänoikeusneuvosto 2014. Lausunto 2014:11. Viitattu 10.4.2023. <https://okm.fi/documents/1410845/3901388/Lausunto+2014-11+Ohjelmatekstityksen+teoskynnys.pdf/e7856123-e4f2-4d05-a1a9-1cb1000e9292/Lausunto+2014-11+Ohjelmatekstityksen+teoskynnys.pdf?version=1.1&t=1484640831000>
- Tekijänoikeusneuvosto 2016. Lausunto 2016:8. Viitattu 7.4.2023 <https://okm.fi/documents/1410845/3894540/Lausunto+2016-08+Kirjoitustulkkeen+teoskynnys>
- Teosto 2023. Mikä on teos? Viitattu 21.4.2023. <https://www.teosto.fi/usein-kysyttya/musiikin-tekijanoikeudet/mika-on-teos/>
- Tiedetoimittaja 2022. Saavutettavuusdirektiivi edistää yhdenvertaisuutta ja teettää lisätyötä tiedeviestijöille. Viitattu 7.5.2023. <https://www.tiedetoimittajat.fi/saavutettavuusdirektiivi-edistaa-yhdenvertaisuutta-ja-teettaa-lisatyota-tiedeviestijöille/>
- Tieteen termipankki 2023a. Käännöstiede: tulke. Viitattu 16.4.2023. Käännöstiede:tulke – Tieteen termipankki
- Tieteen termipankki 2023b. Nimitys: kääntäminen. Viitattu 8.05.2023. <https://www.tieteen-termipankki.fi/wiki/Nimitys:kääntäminen>

Valtioneuvosto 2018. Teosten saatavuutta lukemisesteisille helpottava laki voimaan. Viitattu 8.5.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/teosten-saatavuutta-lukemisesteisille-helpottava-laki-voimaan>

W3C 2018. Web Content Accessibility (WCAG) 2.1. Viitattu 9.5.2023. <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-fi/>

LIITTEET

Liite 1: Dokumenttianalyysin materiaali

Tulkkauksen tallentamisen käytäntöjä eri maissa

Opinnäytetyön esittelyä ja keskustelua aiheesta

Lotta Ahonen, 4.4.2023

Rakenne

- Opinnäytetyön tulosten esittely
 - Näytekohtia sopimuksista
 - Sähköpostikyselyn vastauksia
- Keskustelua aiheista

Varaathan siis muistiinpanovälineet, jotta muistat ajatuksesi vielä, kun siirrymme keskustelu-
osuuteen!

Otteita tallentamiseen liittyvistä kirjallisista dokumenteista

Kuvaaminen Kansaneläkelaitoksen toimistossa

- Asiakkaalla on oikeus kuvata tai nauhoittaa omaa palvelutilannettaan, jos hän haluaa. Kyse on perustuslain tarkoittamasta sananvapauden käyttämisestä. Julkisella paikalla saa kuvata eikä Kelan asiakastila (tai puhelinpalvelu) ole lain tarkoittamalla tavalla julkisuudelta suljettu paikka.
- Asiakkaalle tulee selvittää, että vaikka kuvaaminen on sallittu, se ei tarkoita sitä, että on olemassa myös lupa kuvan tai tallenteen julkaisemiseen. Luvatta julkaiseminen voi täyttää jopa rikoksen tunnusmerkistön.

(<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1577/2016>)

SKTL, tulkkaustöiden yleiset sopimusehdot

”Tulkilla on tekijänoikeus suoritteeseensa. Tulkkausta ei saa etukäteen sopimatta tallentaa, välittää tai lähettää missään muodossa. Tulkin suostumuksella tehtyä tallennetta saa käyttää vain nimenomaan kirjallisesti sovitulla tavalla, ja siitä on suoritettava erikseen sovittava korvaus.”

https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja-/asiakkaan-tyokalupakki/tulkkaustoiden-yleiset-sopimuseh/

Sopimus EU:n toimielinten konferenssitulkkiin työhdoista

”Kun tulkkaus nauhoitetaan ja saatetaan yleisön saataville tai lähetystoimintaan, toimielinten on varmistettava, että deklaraatiossa todetaan, että tulkkauksen tarkoituksena on helpottaa viestintää. Tulkkausta ei voida pitää keskustelun autenttisenä jäljennöksenä. Se on sisällytettävä myös jakeluvälineisiin, erityisesti Internetissä lähetettävissä tapauksissa. Niihin tulee myös sisällyttää vastuuvapauslauseke, jossa todetaan, että tulkki kieltäytyy kaikesta vastuusta tulkkauksessa olevista virheistä tai puutteista, jotka koskevat alkuperäisten sanojen sisältöä tai tietoja, joihin ne perustuvat, tai vahingoista, jotka aiheutuvat tulkkauksen käytöstä.”

(https://europa.eu/interpretation/doc/conv_en_2008.pdf)

AIIC: Tulkkaustallenteiden käytöstä konferensseissa

- Konferenssitulkkauksesta tulee Bernin yleissopimuksen mukainen käännös, kun se on tallennettu johonkin materiaaliseen kohteeseen.
- Kukaan muu ei saa julkaista tai muuten hyödyntää tekijän teosta ilman tekijän ennakkosuostumusta: yksinoikeus luvan myöntämiseen on vain tekijällä eli tulkilla.
- Tekijänoikeuksien luovutus on tehtävä kirjallisesti. Lupaa tallentamiseen on haettava, kun tulkkeihin ollaan yhteydessä ensimmäistä kertaa. Tulkkausta ei saa tallentaa ilman lupaa eikä suostumusta.
- Konferenssitulkkauksen tallenteen käyttöä koskeva sopimus on laadittava mahdollisimman täsmällisesti, selkeästi sekä yksiselitteisesti. Siinä on ilmoitettava tallenteen suunniteltu käyttötapa, (kaupallinen tai ei-kaupallinen) sekä teoksen tekninen levitystapa. Kaikki käyttö, josta ei ole erikseen määrätty sopimuksessa, on tekijän omaisuutta.
- Jokaiselle oikeuksien luovutukseen osallistuvalla tulkilla on tehtävä erillinen sopimus.
- Sopimuksessa on oltava yksityiskohtaiset tiedot soveltamisalasta ajallisesti ja tilallisesti, maksutavasta sekä määrästä, sovellettavasta käyttöalueesta ja tallennuksen laadun varmistamiseksi tarjotusta teknisestä menetelmästä.

- Järjestäjän tai konferenssin vastuuhenkilön on varmistettava kokoustiloihin sijoituilla ilmoituksilla tai ohjelmassa julkaisemalla, että muita kuin sopimuksessa kirjallisesti valtuutettuja äänitteitä ei tehdä.
- Palkkauksesta neuvotellaan vapaasti konferenssin järjestäjän ja tulkkien kesken. (<https://aiic.org/document/4427/Memorandum%20concerning%20the%20use%20of%20recordings%20of%20interpretation%20at%20conferences%20-%20ENG.pdf>)

Nordisk ministerråd: Puitesopimus tulkkaustehtävistä

”Tulkilla on tekijänoikeus suoritukseensa. Tulkkausta voi käyttää suoratoistoon (striimaukseen) tulkkauspaikalta. Asiasta on sovittava etukäteen tulkin kanssa ja sen tulee ilmetä tilauksen vahvistuksesta tai liitteestä. Jos tulkkausta käytetään muuhun tarkoitukseen ja tulkkausta välitetään eteenpäin tai siirretään äänenä ja/tai kuvana, on asiasta sovittava erikseen tulkin kanssa etukäteen. Tällöin tulkilla on oikeus saada puoli- tai kokopäivän palkkiosta lisäksi 25 % lisäkorvaus. Jos tulkin ääntä käytetään ainoastaan toimeksiantajan sisäiseen käyttöön, esimerkiksi yhteenvedon kirjoittamiseksi, ei lisäkorvausta makseta.”

(Nordisk ministerrådet, Ramavtal för tolkkuppdrag)

Aiheeseen liittyvää materiaalia

- European Commission: Report on the availability of copyright protected works for persons with disabilities (2022)
- WIPO World Intellectual Property Organization: Revised scoping study on access to copyright protected works by persons with disabilities (2019)

Sähköpostikyselyn vastaukset

Yleistä vastauksista

- Sähköpostikysely lähetetty n. 30 eri paikkaan – järjestöjä, yliopistoja, kansainvälisiä organisaatioita sekä firmoja
 - 14 ei vastannut mitään, 9 vastasi ja neuvoi ottamaa yhteyttä muualle tai kertoi, ettei osaa vastata kysymyksiin
 - 7 vastasi kysymyksiin
 - Tukholman yliopisto, Nordisk Ministerråd & Nordisk Råd, AIIC, DACTI, NAATI, (EU-tulkit)

- Kontaktoidut maat valikoitui WIPO World Intellectual Property Organization: Revised scoping study on access to copyright protected works by persons with disabilities (2019) –dokumentin pohjalta
 - Eri maiden lainsäädännöt vammaisten pääsystä tekijänoikeuksilla suojattuihin materiaaleihin

1. Onko tulkkauksen tallentaminen sallittua? Kenen toimesta?

- Jokaisella on oikeus tallentaa tulketta omaan käyttöönsä luennoilta esimerkiksi puhelimella. Opettaja voi tallentaa esimerkiksi Zoomin kautta.
- Riippuu asiakkaasta, välityksestä ja tulkista.
- Sallittua, mutta tulkille pitää tiedottaa asiasta. Vain tilaisuuden järjestäjä tallentaa. Yleisö ei saa tallentaa puhelimillaan (ne jätetään usein turvatarkastukseen oikeustalolle).
- Sallittua vain, jos tulkki on antanut luvan ja asia on mainittu sopimuksessa. Vain tilaisuuden järjestäjä saa tallentaa.
- Tallentaminen on sallittua vain, jos tallentamisesta on tehty erillinen sopimus. Toimeksiantajan on ilmoitettava etukäteen äänityksestä.
- Ainoastaan kokouksen järjestäjällä on oikeus tallentaa tulkkaus. Nauhoittamisesta on sovittava etukäteen tulkin kanssa. Kokouksen järjestäjän tulee ilmoittaa mihin tallennetta tullaan käyttämään, sillä tulkille maksettava ylimääräinen korvaus määräytyy sen mukaan. Sekä fyysisissä että etäkokouksissamme tulkeilla ei ole kuvaa näkyvässä, joten kyse on tulkkauksen suhteen pelkän äänen tallentamisesta. Jos tulkeja valokuvataan kokouksen yhteydessä, kun he tulkaavat kopeissa, kysytään heiltä lupa kuvien käyttöön.

2. Kerrotaanko toimeksiannossa, että tulkkaus tullaan tallentamaan?

- Järjestäjän pitäisi informoida tulkkia tallentamisesta etukäteen. Joskus tulkkaus tallennetaan sisäistä käyttöä varten kysymättä etukäteen.
- Oletamme, että saamme tiedon tallentamisesta etukäteen. Muuten riskinä on, että tulkki kieltäytyy tulkaamasta.
- Asiasta pitäisi mainita, mutta en voi kommentoida tarkemmin.

- Tallentamisesta on maininta sopimuksessa. AIIC:n yleisissä ehdoissa, jonka asiakas allekirjoittaa, on maininta tallentamisesta. Jos asiasta ei kerrota etukäteen, on sopimuksia rikottu, jolloin tulkki voi lähteä tilanteesta.
- Kyllä, se lukee välitysfirman ja tulkin välisessä sopimuksessa.
- Tulkille lähetettävässä kyselyssä on ilmoitettava, jos tulkkauksen tallennetaan. Kaikki tulkit eivät halua, että heidän tulkkeensa on kuultavissa netissä myöhemmin.

3. Tehdäänkö tulkkauksen tallentamisesta erillinen sopimus?

- Ei tehdä.
- Jos organisoin työni itse, lisään sopimukseen tiedot tallentamisen tai suoratoiston maksuista (oli se sitten sisäinen tai ulkoinen käyttö).
- En osaa vastata.
- Kyllä, asia käy ilmi toimeksiantajalle lähetettävistä yleisistä ehdoista, jotka ovat sopimuksen liitteenä.
- Tilausvahvistuksessa on maininta nauhoituksesta ja mahdollisesta lisäkorvauksesta.

4. Saako tulkki ylimääräistä korvausta, jos tulkkauksen tallennetaan?

- Ei saa.
- Todennäköisesti ei. Emme tarjoa tulkkaukspalveluita, joten en pysty kommentoimaan tarkemmin.
- Yleensä immateriaalioikeuksista peritään 25 % lisämaksu.
- Kyllä, 25 %.
- Yleensä saan korvauksen, ja asiasta sovitaan etukäteen. En kuitenkaan vaadi lisäkorvausta, jos tallenne on talon sisäiseen käyttöön.
- Riippuu tallenteen näkyvyydestä. Jos tulkkauksen nauhoitetaan organisaation sisäistä käyttöä varten esimerkiksi pöytäkirjan kirjoitusta varten ei siitä tarvitse maksaa. Siis hen tarvitaan kuitenkin tulkin suostumus.

5. Onko tulkilla oikeuksia tulkkeeseensa?

- En yleensä vaadi tätä toimijoilta, joiden kanssa työskentelen. Oikeuksiin liittyen ei ole yksiselitteisiä sopimuksia. Oletan, ettei minulla ole oikeuksia tulkkeeseen –

paitsi, että sitä EI saa käyttää muuhun kuin sovittuihin tarkoituksiin. Jos tallenne leviää, sen saaminen pois julkisuudesta on mahdoton tehtävä. Toisin sanoen, jos jokin leviää, se on vain ”huonoa tuuria” tulkille.

- Tulkilla on oikeus tulkkaukseensa, mutta yliopistolla on ajallisesti rajoittamaton oikeus käyttää tulketta samaan tarkoitukseen, kuin se on alun perin tallennettu.
- En ymmärrä kysymystä. Mihin tulkki voisi käyttää tulkkaustaan? On oikeus olla antamatta lupaa äänittämiseen, suoratoistoon ym., mutta siinä tapauksessa asiakas voi etsiä toisen tulkin, joka antaa luvan.

6. Oletteko keskustelleet tekijänoikeusasioista organisaatiossasi? Onko koronapandemia tuonut aiheita keskusteluun?

- En ole keskustellut aiheesta.
- Covid-19 on varmasti lisännyt puhelimen ym. välityksellä tehtyjä tulkkauksia. En ole kuitenkaan törmännyt tekijänoikeuksiin liittyvään keskusteluun.
- Olemme keskustelleet vastuullisuudesta, teknisistä asioista (laitteet, ohjelmistot) sekä akustisesta terveydestä.
- Tämä kysymys tulee ajoittain esiin tulkkien kanssa. Myös AIIC:n alueosaston kokouksissa siitä on puhuttu.
- Tästä on keskusteltu ja mielestäni korvaus tallennetusta tulkkauksesta on liian alhainen. On mielestäni myös typerää, että tallennettavasta tulkkauksesta maksetaan sama prosentuaalinen lisäkorvaus tavoitetusta katsojamäärästä riippumatta. Jos tulkkaukset on netissä katsottavana vuosia tilaisuuden jälkeen, tulisi siitä joka vuosi maksaa ns. rojalteja. Televisiossa esitettävästä tulkkauksesta tulisi saada kunnon palkkio.

7. Onko organisaatiossasi säädetty jotain tulkkauksen tekijänoikeuksista?

- Ei tietoinen asiasta.
- ”Ei tietääkseni ole, ei ainakaan puhuttujen kielten tulkkauksipuolella.”
- Puitesopimus.

8. Kenen vastuulla on, jos tallenteessa on virheitä? Tarkistaako joku tulkkauksen?

- Kaikki korostivat tulkkeen ja käännöksen eroa. ”Tulkkkaus ei ole koskaan täydellistä.”
- ”En tiedä, että tulkkausta tarkistettaisiin jälkikäteen.”
- Tulkkiparin laadunvalvonta.
- Omista virheistä kertominen.
- Etukäteen valmistautuminen.
- Monissa kansainvälisissä instituutioissa mainitaan aina, että alkuperäinen kieli tulkkeen yli (prevails).
- ”Vakavissa virkarikkeissä tai petoksissa NAATI saattaa peruuttaa valtuudet. Muissa tapauksissa työnantaja ottaa vastuun asiasta.”

Keskustelua, Kysymyksiä

- Miten konferenssi/oikeustulkkauksien tiukemmat säädökset olisivat sovellettavissa asiointitulkkauksiin?
- Miltä 25 % lisäkorvaus tallentamisesta kuulostaa?
 - Nyt jo tulkit saavat 25 % lisäkorvauksen vaativan tason tilauksista. Lisäkorvaus tallentamisesta?
- Pitäisikö korvauksen vaihdella levityksen laajuuden ja keston mukaan?
- Voiko tulkkausta tallentaa talon sisäiseen käyttöön ilman korvausta?
- Korvauksien saamiseksi jo asiakkaiden olisi ilmoitettava tulkkitalauksessa, että tulkkausta nauhoitetaan? Miten tämä toteutuisi?
- Mitä ajatuksia vastaukset herättivät?
- Mikä jäi erityisesti mieleen?
- Yllättikö jokin? Miksi?
- Olisiko pitänyt huomioida jotain muuta? Mitä olisitte halunneet tietää?
- Onko vastauksista hyötyä mietittäessä tallentamisen ohjeistuksia Suomessa?
- Miten näitä vastauksia voi mielestänne hyödyntää Suomessa tallentamista ohjeistettaessa?
- Millaisia asioita tallentamisen ohjeistuksen/suosituksen tulisi sisältää?
- Muita ajatuksia?

Liite 2: Sähköpostikysely

Dear (Name),

I'm Lotta Ahonen, sign language interpreter student from Humak, University of Applied Sciences, Helsinki, Finland.

In Finland interpreters trade union, Kieliasiantuntijat ry, has started working with the theme of incorporeal rights in interpreting as during the Covid-19 pandemic remote interpreting became more common and for example filming the interpreter become easy.

I am writing my thesis and I'm surveying what kind of incorporeal rights there is, or is it any, in different countries or organisations. Especially I'm interested in the incorporeal rights in sign language interpreting but also in interpreting spoken languages in general. I'm making my thesis for Kieliasiantuntijat ry.

As incorporeal rights I mean for example recording (filming, picture taking, taping etc.)

- Is it permissible to record interpretation and who can record it?
- When an interpreter gets an assignment, does the assignment tell that the interpretation will be recorded?
- Is the interpreter getting paid more if recorded?
- Do you make an agreement about the recorded interpretation? What kind of agreement?
- Has the interpreter any rights for the interpretation?
- Whose responsibility it is if there is mistakes in the interpretation? Does someone check the recording and have responsibility to make correction or talk about the possible mistakes so that everyone would have the same and right information at the end?

Down below there are couple of more questions I'm interested in:

- Do you know if in the (organization / country) they have decreed something about incorporeal rights in the field of interpreting?
- In what way these decreed things are seen in the interpreter education/sertification?
- Have you been discussing about this topic in (organization / country) or in your university? Has the Covid-19 pandemic made this topic to come to the fore?

I am looking for documents of this topic. If there are any documents related, I would be happy if you could send the links for these documents, if possible.

I appreciate if you have time to write back and share your knowledge or thoughts about this subject.

Best regards,

Lotta Ahonen

Liite 3: Agreement on Working Conditions and the Pecuniary Regime for Auxiliary Conference Interpreters¹ (ACIs) Recruited by the Institutions of the European Union

Article 27 b - Protecting the rights of ACIs and disclaimer

When the interpretation is recorded and made available to the public or broadcast, the institutions shall ensure that a declaration stating that the interpretation is intended to facilitate communication and cannot be considered an authentic reproduction of the discussions shall be included on the distribution media, in particular in cases of broadcast on the Internet. They shall also include a disclaimer stating that the interpreter declines all liability for any errors or omissions in the interpretation, with respect to the content of the original words spoken or the information on which they were based, or any losses caused by the use of the interpretation. (Euroopan Unioni 2004.)

Liite 4: Glossary, Copyright

AIIC Glossary, Copyright:

Interpretation may not be recorded without the express consent of the interpreters. In the private market sector, depending on the purpose of the recording (i.e. whether for commercial or purely administrative reasons), additional payment may be due in line with international copyright conventions. (AIIC 2023.)

Liite 5: Memorandum concerning the use of recordings of interpretation at conferences

Introduction, 5:

The performance of conference interpreters is protected under international law. The Berne Convention provides protection for the interests of authors; translations are protected as original works and translators are protected as authors. When fixed in material form, of any nature whatsoever (printed, sound or audiovisual recording, records, discs, magnetic tapes, videograms, slides, films, wire, cable, transparencies, photocopies, microcards, or any similar method) the performance of the conference interpreter becomes a translation within the meaning of the Berne Convention and the exclusive rights foreseen in the Convention apply to the author. (AIIC 2016.)

Liite 6: Ramavtal för tolkuppdrag

10. Rättigheter till produkt och resultat, Nordisk Ministerråd:

Tolken har upphovsrätt till sin prestation. Tolkning kan användas i samband med live streaming från tolklokalen. Detta ska avtalas på förhand med tolken och framgå av Bekräftelsen eller bilagor till den. Om tolkning används i ett annat syfte och tolkning vidareförmedlas eller överförs som ljud och/eller bild, ska därom alltid avtalas särskilt på förhand med tolken, och tolken har då rätt att få sitt halvdags- eller heldagsarvode höjt med 25 procent. Ska tolkljudet endast användas internt av uppdragsgivaren, till exempel för referatskrivande, utgår inte tillägg till arvodet. (Nordisk Ministerråd, 2023a.)